

Csak olvasótermi
használatra!

C
2194

A

SZERVEZENDŐ ORSZÁGOS
KATHOLIKUS AUTONOMIAI CONGRESSUS
EGYIK FŐTEENDŐJE.

TÖBB PÉCSI POLGÁR ÉS ÜGYBARÁT

MEGBIZÁSÁBÓL

IRTA

SZAUTER ANTAL,
PÉCS SZ. KIR. VÁROS KÖZTÖRVÉNYHATÓSÁGI BIZOTTSÁGÁNAK
VÁLASZTOTT TAGJA.

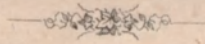
PÉCSETT, 1873.

NYOMATOTT IFJ. MADARÁSZ ENDRÉNÉL.

A

SZERVEZENDŐ ORSZÁGOS
KATHOLIKUS AUTONOMIAI CONGRESSUS

EGYIK FŐTEENDŐJE.

TÖBB PÉCSI POLGÁR ÉS ÜGYBARÁT

MEGBIZÁSÁBÓL

IRTA

SZAUTER ANTAL,

**PÉCS SZ. KIR. VÁROS KÖZTÖRVÉNYHATÓSÁGI BIZOTTSÁGÁNAK
VÁLASZTOTT TAGJA.**

33323

PÉCSETT, 1873.

NYOMATOTT IFJ. MADARÁSZ ENDRÉNÉL

FŐMÉLTÓSÁGU

S I M O R J Á N O S,

HERCZEG-ÁLDORNAGY, ESZTERGAMI ÉRSEK;

NAGYMÉLTÓSÁGU

B. SENNYEI PÁL,

CS. KIR. VALÓSÁGOS BELSŐ TITKOS TANÁCSOS,

ORSZÁGGYÜLÉSI KÉPVISELŐ

URAKNAK,

MINT A KATH. AUTONOMIAI CONGRESSUS

MÉLYEN TISZTELT ELNÖKEINEK;

TOVÁBBÁ:

NAGYMÉLTÓSÁGU

TREFORT ÁGOSTON,

VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSI M. KIR. MINISZTER

Ő EXCELLENCIÁJÁNAK

ÉS AZ ORSZÁGOS KATH. AUTONOMIAI CONGRESSUS

**NAGYMÉLTÓSÁGU, MÉLTÓSÁGOS, NAGYSÁGOS, FŐTISZTELENDŐ ÉS
TEKINTETES TAGJAINAK**

LEGMÉLYEBB TISZTELETE ÉS LEGŐSZINTÉBB RAGASZKODÁSA
JELÉÜL AJÁNlja

A SZERZŐ.

A szervezendő országos kath. autonomiai congressus egyik főteendője.

Mult évi aug. hó 29-én egy „több pécsi és baranyamegyei polgár nevében egy pécsvárosi bizottsági tag“ által aláírt röpirat jelent meg Pécssett, ily czim alatt: „Nyilt kérelem a Pécssett fölállítandó m. kir. egyetem érdekében;“ mely czim elég világosan tünteti ki a röpirat czélját.

Elmondatik a röpiratban, miképen támadt az Eötvös-ünnepélyen a Pécssett fölállítandó egyetemnek eszméje nmlgu *Pauler Tivadar*, azon időbeli vallás- és közokt. m. kir. miniszter, — és nagyságos *Toldy Ferencz*, királyi tanácsos és azon időbeli pesti tudomány-egyetemi rector urak megpendítésére. Elmondatik továbbá, dióhéjba szorítva, az egykori pécsi egyetem története, — melyek után szerző rámutat azon tényezőkre, kiknek segélyével szerző szerint lehetővé vált volna a pécsi egyetem mielőbbi fölállítása; s fejtegeti tovább a röpirat, hogy Pécs városa nemcsak *műveltségi* és *nemzetiségi szempontból*, de *fekvésénél fogva is* mintegy hivatva van, hogy egyetem állitassék föl benne. Végül pedig nyilt kérelemmel járul ez ügyben az akkori vallás- és közoktatási m. kir. miniszterhez, nm. dr. *Pauler Tivadar*hoz.

Ez röviden a röpirat eszmemenete, melynek tartalmából különösen fölemlítendő ama tényezők előszámálása, „kiknek segélyével a kezdeményezendő nagyszerű mű be is tetőztethetnék.“

Ezen tényezők a röpirat szerint: 1) a pécsi püspök; 2) a pécsi káptalan; 3) Tolna-, Baranya-, Somogy-, és Bácsmegyék, valamint Horvát-Szlávonország birtokosai; 4) Pécs városa; 5) a sajtó és 6) az állam volnának.

Majd minden nagyobb napilap örömmel üdvözölte az eszmét; csupán a „Magyar Allam“-ban szólalt fel ellene egy, magát meg nem nevezett egyéniség, mintegy három hó mulva a röpirat megjelenése után; mert szerénte — „akár katolikus, akár ugy nevezett liberalis szempontból tekintve, meg lehetőszen roszkor pendítettet meg ez eszme.“ Katolikus szempontból nem helyesli a nevezett lap cikkirója ez eszme megpendítettését, mert szerénte — „igen vigyázatlanul cselekednének, ha most, midőn a magas állam nem csekély hajlamot mutat mindenünket, legelőbb pedig alapítványainkat, s ezek közt legelső helyen iskoláinkat kezeinkből kicsavarni; midőn a pesti egyetemnek, ezen tisztán katolikus alapítványnak dekatholizálása gya-

korlatban ténynyé lett, s elméleti, törvényhozás utján való elvallástalanítása s a katolikusoktól eltulajdonítása csak egyszerű időkérdést képez;“ és végül „mert szerénte a mai időben egy egyetemnek Pécssett, vagy akárhol történendo fölállításá mást nem jelenthetne, mint azt, hogy a hitfelekezetenélküli államintézetek száma egygyel szaporodott;“ erre pedig a „kath. egyházi vagyonnak még megmentett darabját a liberalismusnak odadobni nincs szándéka. Liberalis szempontból tekintve ellene van a nevezett lap cikkezője ez eszmének, mert a kath. közönség, ha lassan is csak, de mégis ébredezni kezd, s a viszonyok által neki készített kényelmetlen helyzetét kezdi felismerni.“

Igy a „Magyar Állam“ cikkezője. Egyébiránt magát az eszmét, hogy egy harmadik egyetem állíttassék fel, ő is helyesli, — elvben elfogadja, s kifogása csupán a módozat ellen van. melylyel a röpirat azt felállíthatni véli.

Másként, sokkal higgadtabban fogta föl azonban ez ügyet a „Religió“ szerkesztője, ki ugyanis üdvözölvén a gondolatot, a többi közt így ír róla: „Hogy Magyarországon a meglevőn kívül még egy vagy több egyetem állíttassék és szerveztessék, mi is igen üdvösnek, sőt szükségesnek is mondjuk. S e tekintetben mi a pécsiek kérelmét támogatjuk, s hogy minden lehetőit elkövessenek tervök kivitelére, buzditjuk. *Iskola sohasem fölösleges, mert tanulni mindig kell.*“ Abba azonban, hogy egy állami intézetbe a kath. alapok beolvasztassanak, — szintén nem tudna belenyugodni a „Religió“ sem, és pedig két okból; először, mert nem akar kath. alapítványon oly tanárokat tartani, kik az egyháznak ellenségei, kik az egyház tanát fitymálják, becsmérlik; s mert végre nem akarja a fiatalságot „kath. alapítványon acatholice nevelni.“ Okainak elősorolásában, amiért belenyugodni abba nem tudna, hogy a kath. alapítványok egy állami, felekezetenélküli intézetnek adassanak át használatul, — így szól a „Religió“: „Egyetemünket, kath. főiskolánkat, az állam tényleg már elvette, s most dolgozik rajta, hogy jogilag is elvegye. Tehát egyetemünk nincs. *Pedig a magyar kath. egyház egyetem nélkül nem lehet, lennie nem szabad. A magyar kath. egyháznak a legnagyobb erőfeszítésekkel, áldozatokkal is kell egyetemet alapítania, miután sajátjából kidobott. Ez életkérdés reánk nézve.*“ Tovább folytatván, egész önérettel kiált fel: „Az egyháznak fentartására s terjesztésére Magyarországon mulhatlanul szükséges egy egyetem. A mienket elveszik, kell létesítenünk egy mást, melyben a serdülő fiatalságot, a leendő honatyákat, catholice neveljük. Ha ezt nem tesszük, el vagyunk veszve. De tehetjük, mert vannak még épületjeink, vannak alapjaink s van még, miből adakozunk.“ Végre befejezésül a „Religió“ szerkesztője azon tanácsal lép fel, hogy legyen Pécs városa indítványozója egy, kebelében megnyilandó *katholikus egyetemnek*, s akkor egész lélekkel fogja a kath. világot támogatni.“

Az idézett helyekből látjuk tehát, hogy a „Religió“ is elismeri egy

harmadik egyetem szükségességét, sőt azt a magyar kath. egyház életfeltételének mondja, — de csak úgy, hogy az katolikus legyen. Azon körülmény pedig, hogy ez a folyamat, s a végén újlag is fölhevítje Pécs városát egy ily egyetem kezdeményezésére, — mutatja, hogy ő is szívesen látná Pécsen ezen egyetemet.

E sorok írójának célja leendő tehát:

I.) bebizonyítani, hogy egy harmadik tudomány-egyetem valóban szükséges Magyarországon;

II.) kimutatni, hogy ha már szükséges egy harmadik egyetem, úgy tekintve azon leküzdhetetlen s alább kifejtett akadályokat, melyekbe egy, a magas állam által felállítandó harmadik tudomány-egyetem terve egyelőre ütköznék, annak fölállítása a szervezendő országos autonómiai kongresszus egyik főteendője leendő;

III.) hogy egy ily tudomány-egyetem székhelye legcélszerűbben csak Pécs sz. kir. városa lehetne.

I. Hogy bizonyításunk annál alaposabb s kézzel foghatóbb legyen, szükségesnek tartjuk rövid párhuzamot vonni Magyarország és például a művelt Németország kulturális viszonyai között. Magyarország területe a legújabb statisztikai adatok nyomán: 5853 □ mf. Lakóinak száma: 15,429,238 Németország területe: 9972 □ mf. Lakóinak száma: 40,150,000.

Az egész német birodalomban van 20 egyetem; u. m. Poroszországban van kilencz: ezek: *Berlin-, Bonn-, Boroszló-, Hall-, Greifswalde-, Königsberg-, Göttinga-, Marburg- és Kielben.* Bajorországban három: *München-, Würzburg- és Erlangenben.* Badeni nagyhercegségben kettő: *Heidelberg- és Freiburgban.* Szászországban egy: *Lipcsében.* Württembergben egy: *Tübingában.* A szászhercegségekben egy: *Jenában.* Hesseni nagyhercegségben egy: *Giessenben.* Meklenburgban egy: *Rostockban.* Elzász-Lotharingiában egy: *Strasburgban.*

Van ezeken kívül még egy akadémia is Münsterben.

Ezek a művelt Németország felsőbb tanintézetei, melyekben a tanuló ifjú nemzedék a lefolyt 186⁸/₉-iki tanévben a következőleg volt képviselve:

Berlinben: 1958; Lipcsében: 1485; Münchenben: 1290; Bonnban: 925; Boroszlóban: 845; Halleben: 833; Tübingában: 807; Göttingában: 774; Heidelbergben: 714; Würzburgban: 667; Jenában: 399; Münsterben: 391; Marburgban: 372; Erlangenben: 367; Giessenben: 303; Rostockban: 173; Greifswaldban: 425; Freiburgban: 291; tehát összesen 13019 tanuló vala, ide nem is számítva *Königsberg, Kiel* és *Strasburg* szintén nem csekély számú hallgatóságát, melylyel együtt a fentebbi szám bizonyosan meghaladja a 15000-et. Ennyi volt 186⁸/₉-ben; de hogy e szám azóta mennyire felrugott, annak bizonyítéka az 1871-iki év, melyben Berlin egyetemi hall-

gatóinak száma 2113, Lipszée 1803 volt. Így áll Németországon az egyetemek és azok hallgatóinak száma. Lássuk most Magyarországot.

Hazánkban mint tudjuk, csak két egyetem létezik; egyik a budapesti, másik a zsenge éveit élő *kolozsvári*. Pesten az 1872. évben kiadott közoktatási jelentés szerint összesen 2370 hallgató volt az 1870/71-iki tanévben. Az 1872. évi október hó 15-én megnyitott kolozsvári tudomány-egyetemen pedig nm. *Trefort Agoston*, vallás- és közoktatási miniszter urnak f. é. február hóban tartott országgyűlési beszédéből vett adatok nyomán már a megnyitás első évében 285 hallgató volt. A szép magyar birodalom egész területén tehát összesen 2660 egyetemi hallgató van.

Hasonlítsuk most össze tudomány-egyetemeink hallgatóinak számát az egész nagy Németországban levő egyetemek tanulóinak számával. Mily kedvezőtlen, mily megdöbbentő arány! Németországban minden 1000 □ mérföldre 1500, s minden 100,000 lakosra 37 egyetemi tanuló esik; míg Magyarországon 1000 mérföldre csak 450 s 100,000 lakosra 17 hallgató jut. S miért mindez? Mert hiányzanak főiskoláink, hova tudomány-szomjas ifjaink kiképzetésök czéljából mehetnének. Pestre és Kolozsvárra nem minden szegény tanuló juthat el, ott a drágaság, itt a távolság vet eléje akadályokat; pedig két meglevő egyetemünk népessége eléggé tanuskodik életképességünk felől. És itt, főiskoláink hiányában kell keresnünk annak okát, miért vagyunk oly távol Németországtól általános képzettségi szempontból, holott ennek befogadására nálunk ép úgy megvan minden kellék, vagy még jobban, mint ott. Avagy minek köszönheti Németország példányszerű műveltségét ugy a tudomány, mint a művészet, ipar és kereskedelem terén, — ha nem számos és jó hirben álló tudomány-egyetemeinek? Hol kell forrását keresnünk ama gyors szellemi és anyagi fejlődésnek, mely Németországban észlelhető, ama fontos találmányoknak s a tudomány és művészet terén feltüntetett kiváló érdemeknek, melyek az egész művelt világot mig egyrészt bámulatba ejtik, másrészt még a külföld legműveltebb népeinél is elismerésre találják? Bizonyára, és ismét csak nagyszámu és kitünően szervezett tudomány-egyetemeiben! Ha tehát akarjuk, — mint akarnunk kell, hogy beteljesedve lássuk a „*legnagyobb magyar*“ messzelátó jóslatát, hogy „*Magyarország nem volt, hanem lesz*“ ugy törekednünk kell, hogy édes hazánk hasonlóul a műveltség színvonalára emelkedjék, s e tekintetben ne legyen akadály, melytől visszarettenénk, — áldozat, melyet meghozni képesek nem volnánk! Küzdjünk meg tehát az akadályokkal s hozzuk meg az áldozatot, melylyel közös anyánk iránt tartozunk! S erre első és legszükségesebb lépés, — ha örökös bámulói nem akarunk maradni szomszédaink rohamos emelkedésének, — a tudományosság és az ez iránti hajlammak meggyökereztetése. Erre két meglevő tudomány-egyetemünk nagyon csekély tényező; állítsunk tehát többet, minden előtt egy harmadi-

kat! Hosszú azon okok sorozata, melyek szembeszökően bizonyítanak ennek szükségessége mellett.

Kitünő államférfiak, bölcs törvénytudósok, szakképzett jeles tanárok, ügyes államhivatalnokok, mély tudományu hittudorok, alapos s mély gondolkodásu bölcsészek száma hazánkban szaporodni fog, mihelyt egy harmadik tudomány-egyetemet is nyitunk.

Hát a nemes verseny, melynek egyes tényezői már is oly örvendetesen tünedeznek fel legujabbkori tudományos irodalmunkban, mennyit nyerne egy harmadik tudomány-egyetem által? Ha több egyetemünk van, már csupa vetélykedésből sem maradhatnak le a tudomány színvonaláról egyetemi tanáraink; mert mindenesetre azon egyetem leendene a többi között leglátogatottabb, amely a legkitünőbb tanférfiakat egyesítené magában tanárai között. Pedig mennyi üdvös eredményre vezetett már az ily nemes verseny! S így már ezen üdvös verseny előidézhetése céljából is kívánatos, hogy hazánkban még egy harmadik tudomány-egyetem is állittassék fel.

Ezek kapcsában mi tehát nyiltan ki merjük mondani, hogy egy harmadik tudomány-egyetem valódi korszükség hazánkban, s ki merjük mondani, hogy a kezdeményezést a szervezendő katolikus autonomiai congressus első teendői közé sorozzuk.

II. Miért akarjuk mi, hogy ezen tudomány-egyetem a szervezendő országos kath. autonomiai congressus által állittassék fel — s miért épen Pécssett, — ezt akarjuk mindenelőtt bebizonyítani.

1.) Első és nem kevésbé lényeges érv egy új tudomány-egyetemnek ily módon leendő felállítása mellett azon körülmény, hogy az állam, habár annak szükségességét maga is beismeri, a legjobb akarat mellett sem állithat fel hamarjában egy újat, mert nem győzné a kiadásokat, melyek állami háztartásunkban már is oly óriási összeget vesznek igénybe, hogy évről-évre mindig tekintélyes számú milliók fedezéséről kell gondoskodnunk.

2.) Az államnak van két tudomány-egyeteme; de mindkettő még ugyszólván primitív állapotban van. A panaszok, melyek a fölszerelés hiányossága és a tanerők elégtelen száma miatt majdnem naponkint olvashatók a napi lapokban, — eléggé tanuskodnak állításunk igazsága felől. Ezeket kell az államnak, mielőtt újat állításáról gondoskodhatnék, a tudományosság és tekintély azon színvonalára emelni, minőn egy *bécsi, berlini, müncheni, heidelbergi* stb. tudomány-egyetem áll. — S ha az állam ezt tenni akarja, mint tennie is kell, — úgy a közoktatási budget egyetemi rovata még igen szép összeget fog igénybe venni. Látjuk ezekből, hogy a közszükségnek teszünk eleget, midőn segédkezet nyújtunk egy új egyetem felállítása által nemzeti művelődésünk előmozdítására. De, hogy a szervezendő országos kath. autonomiai congressus kezdeményezze a harmadik tudomány-egyetem megállapítását, ez

3.) azon körülményben birja alapját, hogy az állam saját tudomány-egyetemein nem türi meg a hittani karokat, s ha meg is akarnák tartani azokat, — nem teheti ama megtámadtatások és zaklatások miatt, melyeknek bizonyos irányu lapok és bizonyos elvű országgyűlési képviselők részéről szakadatlanul ki van téve. A Kolozsvárott felállított új egyetemen már nincs hittani kar, — Pesten még türetik, de minden jel oda mutat, hogy itt sem tarthatja fen magát soká. Megdicsőült Eötvösünk egyetemi törvényjavaslatában minden hitfelekezet számára tervezett hittani karokat is, de a tervet már csirájában elfojtá bizonyos mérvadó körök ellenszenve. Legujabban pedig a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternek, a ház asztalára letett s a főtanodai oktatásról szóló törvényjavaslata, már tüzetesen kimondja, hogy egy teljes tudomány-egyetem csak négy karra oszlik: u. m. 1.) bölcsészet-, nyelv- és történelmi; 2.) matematikai- és természettudományi; 3.) a jog- és államtudományi és 4.) az orvosi karra. *A budapesti tudomány-egyetemnél kivételesen a törvényhozás további intézkedéseig az ott fenálló kath. egyetem mellett a hittudományi kar is fentartatik.* — Pedig Németország, Franciaország legjelesb egyetemein meg tudják tűrni a hittani karokat, egyedül Magyarország viseltetik irántok oly türelmetlenséggel. — Sépen ezért kell a kath. hitfelekezetnek is törekednie, hogy teremtsen magának tudomány-egyetemet, amelyben a többi tudományágak mellett saját hitelveinek is szabadon állíthat tanszékeket.

Egyébként alig hiszem, hogy valaki kifogásolná azt, hogy a szervezendő országos kath. autonómiai congressus állítson föl egy harmadik tudomány-egyetemet, ha annak fölszerelése különben a tudományos követeléseknek teljesen megfelel, — csak azért, mert ott a kath. vallás tanai is előadatnak. Kinek jut eszébe Debreczen főiskoláját megtámadni azért, mert neki ott hittani tanfolyama is van? A jelenlegi közoktatásügyi miniszter ur is az általa tervezett tudomány-egyetemi törvényjavaslatban nyíltan kimondja, hogy állíthatnak hitfelekezetek s törvényhatóságok stb. is egyetemeket, csak hogy azok megfeleljenek a tudományos kívánalmaknak. Ebből az tűnik ki, minden kétséget kizárólag, hogy egy ily egyetem felállításának, ha az anyagilag lehetséges, — mi sem áll utjában. — De, ha lehet — kell is! Avagy nem nyújt-e eléggé világos és követésre méltó példát az ágostai és helvét vallású felekezet arra, hogy meggyőződjünk, mire képes egy jól szervezett vallásfelekezet saját körében, ha nem csak szavak, de tettek is gyámolítják? Tekintsünk szét a nevezett felekezetek körében, s látni fogjuk, hogy ott mint előharczosokat, a legtiszteletre méltóbb neveket találjuk. Ott vannak pl. báró *Prónay* Gábor, *Kubinyi* Ágoston, *Bánó* József, *Szontagh* Pál, báró *Podmaniczky* Frigyes, *Szent-Iványi* Márton, *Berzsenyi* Miklós, *Zsedényi* Ede, *Scharbergi* báró *Bedeus* József, gr. *Lónyai* Menyhért, gr. *Teleky* Sándor, *Tisza* Kálmán, *Beöthy* Zsigmond, *Kerkápolyi* Károly, *Jókay* Mór, b. *Vay* Miklós, gr. *Degenfeld* Imre, b. *Kemény* Ferencz, gr. *Mikó* Imre, gr. *Bethlen* Gábor, b. *Kemény* Do-

mokos stb. jelessek. Nézzünk végig e névsoron! Ugy hiszszük, ennek ékes-szólása fölöslegessé tesz minden commentárt. — Mind kitünő hazánkfiaival találkozunk itt, kik a honfíúi erények körébe sorozzák hitfelekezetök iránti kötelmeiket is. S ki merné róluk állítani, hogy emellett tán vétenek egyéb köteleességek ellen, hogy talán a műveltségnek terjesztéséről felekezeti viszonyaik közepette megfelelkeznek? Ellenkezőleg! A haladás, a tudományos műveltség lelkes terjesztői, maecenásai ők mind egytől egyig! S ha ezek nem átallanak vallásuk érdekében küzdőterre lépni, — átalljuk-e mi? Fel tehát! Itt az idő az ébredésre, — ébredés után a haladásra!

III. Mielőtt az ekép felállítandó tudomány-egyetem belszervezetéről szólanánk, lássuk azon okok sorozatát, melyek folytán mi ezen harmadik egyetemet *Pécsett szeretnők* felállíttatni. S ezen okok nem csekély fontosságúak.

Szerencsés tényező volna közművelődésünkben egy *Pécsett* felállítandó tudomány-egyetem:

1) *Nemzetiségi szempontból.* Tény az, hogy a horvát-szlávon származású ifjak kedvencz tanulmányi helye a szomszédságukban levő Pécs, hol a főgymnasiumban a legközelebb lefolyt tanévben több, s a kir. főreáltanóban 35 szláv tanuló volt. A f. tanévben pedig még a Szerb-fejedelemségből is jöttek tanulók a pécsi kir. főreáltanodába. Így pl. *Szamurovits* Pál skuptinai tag s honvédkapitány, *Szamurovits* Péter és *Izakovits* Márk kereskedők a Szerb-fejedelemségből fiaikat ide küldötték, s ezek állítása szerint a jövő tanévre még többen fogják főreáltanodánkat fölkeresni. De a multból is ismeretes dolog, hogy a pécsi joglyceumban mindig számosan voltak a horvát-szlávonországi tanulók. Már pedig ez nem oly kicsinyes dolog, hogy figyelmünket a legnagyobb mérvben magára ne vonhatná; mert, ha a szomszéd Horvát-Szlávonország jeleseinek végig tekintünk, tapasztalni fogjuk, hogy csakugyan azok viseltetnek hozzánk a leg-hivebb, a legőszintébb vonzalommal, kik kiképeztetésüket ha nem is épen *Pécsett*, de egyik anyaországi tanintézetben nyerték; s az is bizonyos, hogy ezek közül az oroszánrészt csakugyan Pécsset illeti. Már, ha Pécs tanintézeteit most is oly szívesen látogatják horvát-szlávon testvéreink, mennyivel inkább örömmel használnák fel az alkalmat, ha feltalálhatnák szomszédságukban a tudományok és ismeretek ama forrását, melyért most oly messze-földre kell vándorolniok? S mily kiszámíthatlan volna eredményében azon körülmény, hogy a horvát-szlávon tanulók nálunk, köztünk neveltetvén, önmaguk győződnenek meg ama viszony testvériességéről, mely őket ősi-időktől fogva hozzánk fűzi.

2) De megérdemli Pécs, hogy egy tudomány-egyetem benne állítassék fel, *műveltségi szempontból is.* Hány várost találunk a provinczián, mely úgy meghozza áldozatát a nevelés és tanügy iránt, mint Pécs sz. kir.

városa, s melyben annyi nemesítő tudományos intézet virágzik, mint Pécsset? Pécs városa megmutatta már nem egyszer, hogy nem csak akar, de tud is áldozni a tanügyért; s mindig az első sorban találjuk, valahányszor erről van szó!

3) A létesíthetés szempontjából nagyon nyomós ok Pécs mellett, hogy bir egy igen tágas épülettel, mely lényegtelen módosítások mellett egy tudomány-egyetem befogadására teljesen képes. S ez a joglyceum épülete. Mig tehát egyebütt még épületről is kellene gondoskodni, Pécsset az már készen áll.

4) A most említett joglyceum, alább említendő pénzalapján kívül, bir még egyéb jövedelmi forrásokkal is; minők pl. a hozzá tartozó, kitünően felszerelt lyceumi nyomda s az épület földszinti helyiségeiben levő boltok, melyek évi bérleti jövedelme legkevesebb 2500 frt.

5) Legkevesebb érték tehát már eddig 500000 oszt. ért. frt. Ezekhez járul még a majdnem 200,000 forintból álló Szepessy-alapítvány, mely célja szentségében csak nyerne, ha egy tudomány-egyetem alapjául szolgálhatna.

6) Bir Pécs városa egyéb kincscsel is, mely egy tudomány-egyetem főtámasza, s ez a 24000 kötetből álló, s nagybecsü okmányokkal biró püspöki könyvtár, gyönyörű épületével s pompás tantermeivel.

Ha mindezen elősorolt okokon végig tekintünk, nem jutunk-e azon meggyőződésre, hogy Pécs sz. kir. városa már miveltségi és nemzetiségi szempontból valóban hivatva van arra, hogy benne egy tudomány-egyetem felállíttassék.

De nem csak ezen, hanem egyéb szempontokból is megérdemli Pécs városa figyelmünket. Ilyen :

7) alkalmas fekvése, s azon szerencsés körülmény, hogy a határában elvonuló vasutak által nem csak az egész anyaországgal egyenes és kényelmes összeköttetésben áll, de Horvát-Szlávonországokat egészen szomszédságába hozza.

8) Nem hagyható figyelem nélkül az sem, hogy Pécsset gazdag vidéke nem csak teljesen képessé teszi egy ily felsőbb tanoda befogadására, de tekintve a fogyasztás csekélyebb voltát szemben a fővároséval, még jelentékenyen olcsóbb ellátást is nyernének az egyetemi tanulók, ami pedig, mint igen jól tudjuk, sok, szép reményekre jogosító ifjunál valóságos *nervus rerum*, mely oly sok leendő támasztól fosztja meg a tudományt és vele a hazát.

Vessünk ezen előzmények után egy pillantást a szervezendő országos kath autonomiai congressus által Pécs sz. kir városában majdan alapítandó tudomány-egyetem belserveszetébe.

Egy ily tudomány-egyetemben elégséges volna négy kar, u. m.

I. a hittudományi;

II. a jog- és államtudományi;

III. a bölcsészet-, nyelv- és történelemtudományi;

IV. a matematikai és természettudományi.

Nézzük már, mennyiben lehetséges aránylag csekély áldozat- s fáradsággal e négy kar felállítása; és ha lehetséges, remélhető-e azok mind-egyikénél a megkívántató számú hallgatóság?

I. Hittudományi kar. A hittani karnak szükségességét bizonyítgatnunk nem kell. Elég mondanunk, hogy az egész művelt világ, — Belgium és Olaszország kivételével, — egyetemein a hittani karokat mind ez ideig megtartotta, s nincs okunk kétkedni, hogy ezután is megtartandja. Nekünk, magyaroknak, kik nemzeti dicsőségünk ezredéves fényét a legkisebb homálytól is annyira féltjük, már nemzetiségi szempontból is fen kell tartanunk. Mert önmagára is úgy erőszakolja véleményét, ki hinni akarja, hogy a hittani kar eltörlése által fiatalságunk körében kevesbül az inger a hittudori koszoru elnyerése iránt.

Részünkről ellenkező meggyőződésben vagyunk. S azt akarjuk-e, hogy mindazok, kik hittudori oklevélért küzdenek, Bécsbe vagy egyéb külföldi egyetembe kénytelenitessenek vándorolni? Ezt nem akarhatjuk; s azért kell, hogy a magyar kath. hittanhallgatóknak is legyen tudományegyetemök, hol a tudori oklevelet maguknak megszerezhessek.

Ami a Pécselt felállítandó tudomány-egyetem hittani kara hallgatóinak számát illeti, biztosan állíthatjuk, hogy a szám jelentékenyen felül fogja mulni a pesti hallgatóságét. — Már magából a pécsi egyházmegye papnöveldéjéből évenként mintegy 35—40 hittanhallgatót nyerhetne eme kar. A pesti tudomány-egyetem mellett fenálló hittani karból pedig körül-belül 58—70-et. Mert, hogy ezen hittani kart Pestről már a közel jövőben máshová kellend majd áthelyezni, azt minden józanul gondolkodó ember beláthatja. Hiszen magyar államférfiaink s országos képviselőink, valamint a pesti tudomány-egyetem tanárainak túlnyomó többsége úgy sem akarja már megtűrni a pesti tudomány-egyetemnél a hittani kart; minek folytán a szervezendő országos kath. autonómiai congressus leend hivatva, hogy e karnak más helyre való áttételéről s föntartásáról gondoskodják.

Tény továbbá, hogy a nmlgú magyar püspöki kar már a jelen tanévben nem küldött a pesti központi papnöveldébe annyi növendéket, mint a mennyit küldeni jogában volna.

A szervezendő országos kath. autonómiai congressusnak tehát legelső teendője volna oda törekedni, hogy ő Felsége apostoli királyunk legmagasabb beleegyezését kinyerje arra nézve, miszerént a nevezett congressus által Pécs sz. kir. városában fölállítandó tudomány-egyetemhez a pesti hittani kar áttéssék; mely esetben legelsőbben a pesti központi háromemeletes pap-

növeldei épületet, s annak, a Józsefvárosban levő kertjét kellene eladni. E házáért s telekéért mindenesetre oly szép összeg folyna be, melyen Pécssett, a jelenlegi papnövelde elég tágas telkén sokkal diszesebb és czélszerűebb papnövelde lehetne emelni, mint a pesti; miután Pécssett az épületanyag s munkabér még sem oly drága, mint Budapesten.

A hittani karnak a pesti egyetemről Pécsre leendő ily áttétele által a czél nem, csak a hely változván, nagyon természetes, hogy az Pécssett is megmaradna ama fejedelmi kegy által rászállott birtokok élvezetében, melyekben azt dicső emlékü I. Ferencz királyunk 1804-ben kelt legfelsőbb elhatározásával kegyelmesen részesíteni méltóztatott. E fejedelmi adományozási levélben kijelöltettek a pesti központi papnövelde javára a) *az ó-budai prépostság* birtokának jövedelme; b) *Lósy* Imre néhai esztergami érsek 35.000; c) *Nagyfalvai*, egykori váczai püspöknek 8.500 s d) *Telegdy* János nyitrai püspök 15.000 frtból álló alapítványai; tehát 58.500 forintból álló tőke.

Mindezen javadalomért a pesti központi papnöveldebe eddig 58 növendék vétetett föl s küldetett a fentebb jelzett kir. okmányban kijelölt megyék részéről, de szabadságukban áll ugyanazon okmány alapján a magyar szt. koronához tartozó bármely püspöknek e papnöveldebe annyi növendéket küldeni, amennyi nekik tetszik, mégis azon feltétel alatt, hogy a tartásdíjra nézve előbb a növelde kormányzójával értekezzenek.

A dolgok ily állása mellett a pécsi egyetemi hittani kar hallgatóinak száma biztosan elérné a 120-at. De növekednék még e szám a szt. Lászlóról nevezett szent ferenczrendü szerzetesek növendékei által is, kik eddig a hittani tanfolyamot szintén Pécssett végezték.

Van azonban még egy más körülmény is, melyet nemzetiségi szempontból s a magyar állam érdekében itt érintetlenül nem hagyhatunk. — A harminczas, — negyvenes években Magyarországon neveltettek többnyire azon szerzetesek, kik később a Dunafejedelemségekben s kiválólág Bosnyákországban, Bulgáriában s Török-Horvátországban mint kath. hitküldérek működtek.

E jó szerzetesek hazánkban barátságos fogadtatásban részesülvén, kiképzetésök után kedves visszaemlékezéssel tértek vissza hazájokba, hol a magyar nemzet iránt nem gyűlölséggel, hanem valóban hálás kegyelettel s rokonszenvvel viseltetvén, e szép erényeket szláv nemzetiségü honfiaikba is beoltani kedves kötelességöknek ismerék. Ámde most minden megváltozott! Ha jól vagyunk értesülve, a török kormány évenként szép összeget küld a diákovári egyházmegyének az ily szerzetesek neveltetése s kiképzetése fejében; s jelenleg ezen hitküldérek Diákovárott, neveltetnek, képeztetnek, elképzeltetők, mily irányban s minő szellemben az osztrák-magyar birodalom összérdekeit illetőleg. A Dunafejede-

lemségekben utazó barátaink beszélnek, hogy az a barátságos, szívélyes vonzódás a magyar nemzet irányában, csak az öregebb hitküldérekben van még meg, míg az újabb nemzedék ellenszenvvel s gyűlölettel viseltetik minden iránt, ami magyar, s csak azért lelkesül, ami szláv irányu.

A szervezendő országos kath. autonomiai congressusnak oda kellene tehát itt is hatnia, hogy a török kormánytól a nevezett szerzetesek kiképzetéseért fizetni szokott kegydíjat szintén Pécsnek nyerje meg; mely törekvésnek sikere annyival inkább remélhető volna, amennyiben e hitküldérek a szt. ferencziek pécsi zárdájában neveltethetnének, hol t. i. rendszeren vannak horvátajku atyák is, miután e szerzet-tartomány Magyarországon kívül még Horvát-Szlávonországban is hét házat lát el tagokkal.

De a lelkipásztorkodás terét illetőleg is épen Pécs városa volna e dunafejedelemségi hitküldérek kiképzetésére nézve a legelőnyösebb hely, minthogy itt a buda-külvárosi plebániában, hol a horvát nyelv az isteni tisztelet nyelve, alkalmat nyerhetnének magukat az egyházi szónoklatban gyakorolni, s így egyúttal saját nemzeti nyelvüket is ápolni azon idő alatt, míg a hitküldérségre készülének. — S ha így mindez kivihető volna, e részről is szép számú hallgatókat nyerhetne a leendő pécsi tudomány-egyetem hittani kara.

S végül nem volna szabad megfeledkeznünk azon, több ezerre menő csángó-magyar testvéreinkről sem, kik Bukovinában, Moldva- és Oláhországban élnek, s kik többnyire olasz nemzetiségű, a magyar nyelvet nem értő lelkészek vezetése alatt a műveltség legalsóbb fokán állanak. Ezek számára is kellene magyar-származásu papokat nevelnünk! Mily szép, eredményében mily messzeható alkalom kínálkozik tehát a szervezendő országos kath. autonomiai congressusnak, a Pécssett föllálandó tudományegyetem életbeléptetésekor ezekről is gondoskodni, kiknek papjai azután szintén a pécsi hittani kar által képezethetnének.

Az, ki az itt felhozott érveket egészen tárgyilagosan, menten minden szenvedély- és egyházgyűlölettől, komolyan fontolóra veszi, lehetetlen, hogy ellenezze s örömmel ne üdvözölje egy oly hittani kar felállítását, mely amellet, hogy a magyar haza leendő papjait alapos hittani ismeretekkel gazdagítja, még arról is gondoskodnék, hogy a különféle nemzetiségű hazánkfiai és szomszéd tartománybeli hitsorsosink a magyar nemzet iránt hálás kegyelettel s nemes rokonszenvvel viseltessenek.

S most lássuk, minő alapból tartathatnék fön az általunk tervezett pécsi tudomány-egyetem hittani kara?

Azt hiszszük, hogy ez Pécssett nagyobb könnyűséggel járna, mint Pesten; mert

a) már jelenleg is van Pécssett négy kitünő szakképzettségű hittanár,

kiket a pécsi papnöveldei uradalom díjaz. Nincs kétség az iránt, hogy ezen uradalom akkor is, midőn majdan ezen egyetemi hittani kar felállíttatnék, főpásztori engedélylyel igen szívesen járulna az egyetemi tanárok fizetéséhez azon összeggel, amelylyel jelenleg saját hittanárait díjazza. De

b) ott van azon alap, melylyel dicsőemlékü *Pázmány Péter* bibornok-érsek a magyar-egyetemet megalapította. Továbbá ott vannak *Lósy Imre*, *Lippay György* áldornagyok és esztergami érsekek hagyományai; mely czélra az előbbi nagylelkü alapító 1642-ik évi november hó 6-án kelt végrendeletében bécsi házának árát, az utóbbi pedig 1667-ik évi december hó 31-éről kelt végintézkedésében 15000 frtot hagyományozott. S végül

c) a kath. vallásalap.

Mindezen alapokból a hittani kar tanárai állásukhoz illőleg bőségesen díjaztathatnának, s emellett még arról is lehetne gondoskodni, hogy a görög nyelv s irodalomtörténete mellett a patrisztika, hitelemzéstán és egyházi szónoklat számára külön tanszékek állíttassanak föl.

És most térjünk át II. a jog- s államtudományi karra, bebizonyítani törekedvén: miszerént, ha valamely tudomány kara helyt foglalhat a Pécssett fölállítandó egyetemben, ugy bizonyára a pécsi joglyceum az, mely, akár fényes multját, akár dicséretteljes jelenét tekintjük, mind a benne egykor működött, s jelenben működő tanerőkre, mind pedig a tanulók szép számára nézve, megérdemli, hogy mindazon jogokkal felruháztassék, melyek más egyetemek jog- s államtudományi karát megilletik, hogy mintegy alapjául szolgáljon a tervezett pécsi tudomány-egyetemnek. Nemcsak maga a nagynevű alapító, dicső emlékü báró *Szepessy Ignác* néhai pécsi püspök, de ennek három utódja is mindenkor arra törekedtek, hogy szakavatott, kitünő képzettségű tanférfiak alkalmazása által e jogtudományi tanintézet jó hírnevét emeljék. De meg van e törekvés jelenben is. Tudori oklevéllel koszoruzott nyolcz tanférfiu ügybuzgó vezetése s tanárkodása mellett a lefolyt 187¹/₂-ik tanévben is szép számú hallgatója volt ez intézetnek, melynek tanári karából utóbbi időben egy a kassai, egy a győri, — s négy év előtt szintén egy a győri kir. jogakademiához, s ez utóbbi innen csakhamar a pesti tudomány-egyetemhez neveztetett ki rendes tanárnak.

De anyagilag is megérdemli a pécsi joglyceum figyelmünket.

Mint már fönnebb említők, van ez intézetnek közel 200.000 frtból álló alapítványa, szépen jövedelmező könyvnyomdája, magában a lyceumi épületben bérbe adott 10 boltja. Mindez kezdeményezésnek vajmi szép.

Igaz ugyan, hogy ez alap jövedelmei nem leendnek elégségesek a működendő tanárok fizetésére, annyival kevésbbé, mert a felsőbb tanintézeteket, tudomány- és műegyetemeket s jogakademiákat rendező s már elkészült törvényjavaslat szerént, a négy éves tanfolyamuakká alakítandó jogakademiákba szintén fel fognak vétetni mindazon tárgyak, melyek az

egyetemen az ilyenmü karoknál előadatni fognak ; minők az eddigi rendes tárgyakon kívül, pl. az államszámviteltan, a közigazgatástan, a hazai történelem, a természettudományok encyclopaediája stb., s így nagyon természetes, hogy a tanári karnak is, e szervezetnek megfelelőleg, szintén nagyobbak kell lennie ; úgy, hogy a jelenben működő nyolcz tanár helyett legalább 10, 12-öt kell alkalmazni. Ennyit pedig a jelenlegi alapítvány díjazni annyival kevesebbé leendő képes, mert a fensőbb tanintézetek tanárai, a jelen kor igényeihez s tudományos képzettségökhöz képest, a jövőben kedvezőbben díjazandók. Mert, ha egy állami közléptanodai rendes tanár évi illetményei az ötödéves pótlékokkal 1400—1900 frt között váltakoznak ; ha Pécs sz. kir. városának 20—25 évi szolgálatban levő néptanítói 1000—1200 frttal jutalmaztatnak évenként : úgy valóban, nem csak méltányos, de jogos is, hogy a felsőbb tanintézetek tanárai is, állásukhoz, s a tőlök a tudomány-világ által megvárt követelményekhez illő nagyobb évi díjazásban részesíttessenek.

Kitűnik ebből, hogy a nevezett törvényjavaslatban foglalt reformok érvényesítésével a pécsi püsp. joglyceumban, ha ezt tovább is fentartani akarják, amugy is kell gondoskodni a költség-többlet fedezéséről ; s ez esetben nem egyre megyen-e ki, ha a pécsi joglyceum azután is önálló joglyceum marad, vagy az alapítandó tudomány-egyetembe olvasztatik be ?

Itt tehát ismét a szervezendő országos kath. autonomiai congressus körébe fog tartozni annak idején megragadni az alkalmat, s gondoskodni a költség-többlet előállításáról ; ami, — szerény nézetünk szerint annyival könnyebb leendő, miután a „Pesti Napló“-ban közzé tett cikkek szerint, kiállításba van helyezve, hogy a tanulmányi alaptól föntartott *győri, kassai, nagyváradi* és *pozsonyi* kir. jogakademiák, mint ilyenek meg fognának szüntettetni, s helyettök három-négy állami jog- és államtudományi fensőbb tanintézet állíttatnék fel. Egészen jogosan léphetne tehát fel ez alkalommal a szervezendő orsz. kath. autonomiai congressus, hogy a tanulmányi alap, mely amott jelentékeny tehertől szabadult meg, fedezze azon költség-többletet, mely a tervben álló pécsi tudomány-egyetem jog- s államtudományi karának évi szükségleteire megkívántatik. Mindenesetre oda kell törekednie a szervezendő orsz. kath. autonomiai congressusnak, hogy felügyelete alá vegyen legalább egy fensőbb jog- és államtudományi tanintézetet. Ez pedig nézetünk szerint csakis a pécsi lehetne ; miután, tudunkkal hazánkban ez az egyetlen ilyenmü tanintézet, melynek már eddig is bölcs gazdálkodással előállított szép tőkéje s egyéb jövedelmi forrásai is vannak. Van ugyan Egerben szintén érseki joglyceum, de ennek alaptőkéje, ha értesülésünk alapos, miután a devalvatio által sokat vesztett volna, csak 22,000 s néhány száz forintból áll, s fentartását csupán a boldog emlékü és nemesszivü *Bartakovits Béla* érsek ur, s a tudományok, művészet-, népnevelés- és jótékony inté-

33323

zeteknek élő s országszerte hírneves egri ft. főképtalan- bökésziségének köszöni.

A szervezendő orsz. kath. autonomiai congressus tehát mindenesetre fogja majd tudni e tekintetben is teendőjét; s meg vagyunk győződve, hogy ügybuzgóságánál s a tudományos haladást pártoló lelkesültségénél fogva intézkedni fog, hogy a jelenlegi pécsi joglyceum, mely már eddig is oly szép hírnévnek örvend, s melynek nem megvetendő alaptökéje s évi jövedelmei vannak, a Pécssett alapítandó tudomány-egyetemnek mintegy alapját képezze.

De térjünk át III. a *bölcsészet-, nyelv- és történelemtudományi*, s aztán IV. a *mathematicai és természettudományi* karokra, itt is bebizonyítani törekedvén: hogy az orsz. kath. autonomiai congressusnak e két kar felállítása ép oly közeli és fő teendője, mint a már fennebb említett más kettőé. S itt előre halljuk már az ellenvetést, hogy „hát mire való volna itt a *bölcsészet-, nyelv- és történelemtudományi és a mathematicai s természettudományi kar*, midőn a már meglevő pesti és kolozsvári tudományegyetemeken is alig van e két karnak összesen 200 hallgatója! ? Igaz, hogy a pesti egyetemen a lefolyt 187°/₇₁-iki tanévben a bölcsészeti karnak, mint ez a vallás- és közoktatási m. kir. miniszter urnak az országgyűléshez benyújtott jelentéséből kitűnik, csak 177, a kolozsvári bölcsészet-, nyelv- és történelemtudományi karban pedig, ugyancsak a nevezett miniszter urnak a f. é. febr. havában tartott országgyűlési beszéde szerint, összesen 22, a mathematicai és természettudományi karnak pedig 37 hallgatója volt. De következik-e ebből, hogy azért e két kar szükségtelen? Részünkről nem osztjuk e véleményt. Sőt ellenkezőleg, tekintve tanügyi viszonyaink örvendetes fejlődését s azon körülményt, hogy a tanpályán fáradozó „nemzet napszamosai“-nak önfeláldozása iránti elismerés erkölcsileg és anyagilag napról-napra nagyobb tért, s ezáltal a tanári állás tekintélyt nyer, e két karnak mi még csak ezután jósoljuk a legszebb jövőt, melynek kapcsában e két kart tudomány-egyetemeinken úgy általános mint kath. szempontból, nélkülözhetlennak tartjuk. Mert, ha kath. középtanodáinkat, melyek nagy része szerzetes és világi papok, továbbá kisebb részben kath. világi tanfériak vezetése alatt állanak, vesszük szemügyre, úgy egyáltalán nem lehetünk közönyösek az azokban alkalmazandó tanerők iránt sem. Avagy nem a kath. tanodák tekintélyének csorbitását idézik-e elő ama számos és — legyünk őszinték — nem is egészen alaptalan vádak, miszerént a kath., és főleg a szerzetes tanárok kezei közt levő gymnasiumokban nagy részben oly tanárok volnának alkalmazva, kik a tanképesítő vizsgálat alul rendesen valamely ürügy segélyével kibujnak; míg ellenben igen csekély azok száma ezekkel szemben, kik magukat a vizsgálatnak alávetették. Csak legujabban is a „Hon“ f. é. június hó 12-ikéről kelt számában, az érdemekben gazdag kegyesrendi tanító-szerzetről a következőket írja: „A magyar- s erdélyországi kegyesrendiek kezében van jelenleg 9 fő- és 15 algymnasium, melyekben tényleg 188 egyén tanár-

codik. Ezek közül tanári vizsgálatot tett 16, öreg kora alapján approbáltatott 52, tanárképesítő vizsgálat nélkül tanít 120. E pár szám a szerzetes tanárok legműveltebb osztálya részéről önmagában is eleget mond.⁴ Súlyos vád az, melyet e néhány sor tartalmaz; s ámbár e vád jogosságát mi is elismerjük; mégis annak nagyon általánossága folytán jónak látjuk arra némi felvilágosító megjegyzést tenni. Tudjuk mi is és őszintén sajnáljuk, hogy a kegyesrendiekre vonatkozó statisztikai adatok oly kevésbé vigasztalók. De azt is tudjuk, hogy a zircz-cziszterci, a premontrei s benedek-rendek számos tagja tanképesítette már magát Pesten az országos tanárképesítő bizottság előtt, s pedig többnyire kitünő sikerrel. Hogy azonban a tanképesített tanerők száma kath. tanodáinkban még mindig kevés, az nagy részben épen ama körülménynek róható fel, hogy a szervezendő orsz. kath. autonomiai congressus még eddig nem intézkedhetett egy oly bölcsészeti s történelmi, természettudományi s matematikai kar felállításáról, melyek tanárképezdével összekötve, alkalmat nyujthattak volna az illető kath. tanároknak s őket ösztönözhatték volna a tanképesítő vizsgálat letételére. Mert, hogy a szegény szerzetesek avagy egyéb, hasonló szegény sorsú világi kath. tanárok mind a pesti tudomány-egyetemen végezzék a szabályszerű három éves bölcsészeti tanfolyamot s a tanárképezdét, azt józan észszel követelni sem lehet.

A szerzetes tanárjelöltért rendfőnöke alap hiányában, nem fizethet; a szegény világi tanárjelöltet pedig a roppant költség szintén visszariasztja. S épen ezért kell gondoskodnia a szervezendő orsz. kath. autonomiai congressusnak, hogy a Pécssett mielőbb fölállítandó tudomány-egyetemben e két kar is, a nélkülözhetlen tanárképezdével, egyidejűleg megnyitassék.

Tanügyünket illetőleg a legüdvösebb törvény is irott malaszt marad, ha nincs megadva a mód, melylyel a törvény követelményeinek elég tétethetnek. Az országgyűlés asztalára letett középtanodai törvényjavaslat minden középtanodai tanár tanképesítését követeli; de ez ismét feltételezi ugyanazon törvény értelmében a bölcsészeti három éves tanfolyamot. Ne csak követeljük tehát, hanem adjunk egyszersmind alkalmat is szerzetes és egyéb kath. tanférfainknak, hogy magukat kellőleg kiképezhessék, s a törvény követelményeinek megfelelhessenek. Ez pedig a következő módon történhetné legüdvösebben.

Építtessen majdan az országos kath. autonomiai congressus a szerzetes főnökök, magyar főpapság s a vallás és tudományi alap hozzájárulásával Pécssett egy alkalmas, czélszerű lakot, melyben a magyarországi szerzetes-tanító-rendek növendékei, több egyházmegye világi papjai s egyéb kath. tanárjelöltek közös ellátást s ingyen szállást élveznének; kik azután köteleztetnének a tudomány-egyetem *bölcsészeti-, nyelv- s történelemtudományi, mathematicai és természettudományi* karok előadásait szorgalmasan látogatni, s magu-

kat azon szakmában, melyet választottak, képezni s a három év lefolytával tanárokká avattatni.

A tanképesítő vizsgálat megtarthatása végett pedig a nm. vallás- és közoktatási m. kir. miniszterium főfelügyelete mellett s illetőleg befolyásával szervezgetnék egy, gymnasiumi tanárokat tanképesítő bizottság, mely mindenkor a kiküldendő kir. biztosok szigorú ellenörködése mellett végezné a jelöltekkel a tanképesítő vizsgálatokat. Azt hisszük, hogy édes hazánkban minden józanul gondolkodó katolikus csak örömmel fogadja az államhatalom ilyen törvényes felügyeletét s ellenörködését, ama meggyőződésben, hogy az ily együttes működésünk, ügybuzgalmunk és tudományos haladásunk által csakis a haza javát s fölvirágoztatását mozdítjuk elő.

S e végből tartjuk mi főképp mulhatlanul szükségesnek a tervezett pécsi tudomány-egyetemen a két utóbbi karnak s vele a tanárképezdének fölállítását. Tervünk szerént a szegényebb sorsu szerzetesek és egyéb hasonorsu világi tanárok is alkalmat nyernének magukat alaposan szakemberekké képezni; mert, hogy Pécsen a tervezett közös-tartás és szállás felnyíbe kerülne, mint Budapesten, azt mindenki, aki a fővárosi viszonyokkal szemben egy provinciális város előnyeit ismeri, be fogja látni. Azután, midőn mi közös szállást és tartást pendítünk meg, korántse gondolja valaki, hogy tán valami gyermekneveldei fegyelem alatt álló növendét értünk s illetőleg indítványozuk. — Művelt, tanulói pályákat bevégzett, dicső hivatásuknak elő ifjak korszerű vezetés mellett, melynek célja csakis az egyöntetőség és házi rend fölötti felügyelet, — mindenkor jól fogják magukat érezni.

Ime tehát, már azon szempontból is, hogy kath. tanárjelöltjeinknek alkalom nyujtassék a törvény által előirt három éves egyetemi tanfolyam befejezése s a tanárképezde látogatása után a tanképesítő vizsgálatot letenni, s így kath. középtanodáink fönmaradását biztosítani, szükséges a fent nevezett két karnak mielőbbi felállítására és fentartására.

De szükséges ez a tudományos haladás és a közművelődés terén üdvös verseny előidézhető végett is.

Hány kitünő, mély tudományu középtanodai tanár van hazánkban, ki ily tudomány egyetem hiányában, tán csak azért, mert szerzetes, szerény katedráján elérte netovábbját, s ha tán tudna és akarna is a hazai kultúra előmozdítása érdekében közreműködni, ezt nem teheti, mert nincs alkalma a zárda magányában hosszú és fáradságos évek során át méhszorgalommal gyűjtött gazdag ismereteit érvényesíteni. Tehát e szempontból is igen óhajtható a nevezett két kar felállítása!

De, ami fő, az, hogy kath. középtanodáink jó hirnevének megőrzése végett, s hogy korunk jogos kívánalmainak eleget tegyünk, törekednünk kell nagyszámu kath. középtanodáink részére kellő számu és szakképzett tanárokat nevelni. Mert ha egyszer törvény szabja elő a tanképesítés szük-

ségességét, igen könnyen megtörténhetik, hogy tanképesített kath. tanáraink hiányában kath. jellegű középtanodáink a nyilvánossági jogot egy szép reggelen elveszthetik. Pedig vajmi kár volna oly dicső multú tanintézeteink közül csak egyet is csupa szükkeblüségből könnyelműen áldozatul hozni.

Nézzünk csak kevésé körül s vizsgálják meg, hány jelesnél jelesebb középtanodánk van már eddig is! — 1.) A kegyesrendiek vezetése alatt 7 főgymnasium áll, ugymint: *Kecskeméten, Kolozsvárott, Nagy-Kanizsán, Nyitrán, Pesten, Szegeden és Temesvárott*. Ezek közül kettő, a *nyitrai* és *temesvári* vegyes, fele részben az illető egyházmegye pappai által láttatván el. — Van ezeken kívül a kegyesrendieknek még hat osztályból álló nagy gymnasiumuk 6, és pedig *Nagy-Károlyban, Sátoralja-ujhelyen, Trencsényben, Váczott, Veszprémben és Selmeczbányán*. Kis-gymnasiumuk pedig van 11, ugymint: *Debreczenben, Kis-Szebenben, Léván, Magyar-Óvárott, Mármaros-Szigeten, Nagy-Becsikereken, Podolinban, Privigyén, Rózsahegyén, Szent-Györgyön és Tatán*. — Es ezen 25 középtanodában 6097 tanuló nyer oktatást. A rendtagok összes száma 340. 2.) A *benczések, az esztergami, győri, soproni fő- s a komáromi, kőszegi, pápai* algymnasiumokban 1342 növendéket képeznek. 3.) A *premontrei rendü kanonokok Kassán, Nagyváradon és Rozsnyón*, a főgymnasiumokban 1124 s a *szombathelyi fő- és keszthelyi* algymnasiumokban 531 s így összesen 1655 tanulót tanítanak. Megjegyzendő, hogy Rozsnyón fele részben egyházmegyei áldozárok is tanítanak a főgymnasiumban. 4.) A *zircz-ciszterciarend* tagjai által az *egri, pécsi és székesfehérvári* főgymnasiumokban 1067 növendék képeztetik. 5.) A *minoriták* vezetése alatt *Aradon* a főgymnasiumban, a *miskolczi, nagy-bányai s kézdi vásárhelyi* algymnasiumokban 788; 6.) a *szent-ferencziek* által vezetett *bártfai, érsekújvári* négy osztályu al-, s *gyöngyösi és szolnoki* hatosztályu nagy-gymnasiumokban 468 tanuló neveltetik. 7.) A *jezsuiták* vezetése alatt álló *kalocsai* főgymnasiumban 404 növendék tanittatik. — Mindezen adatokból kitűnik, hogy a magyar- és erdélyországi szerzetesrendek vezetése alatt álló középtanodákban a tanuló ifjuság összes száma: **11811**. Valóban tekintélyes szám, mely már maga megérdemli, hogy ezen tanulók tanárainak adjon a szervezendő országos kath. autonomiai congressus alkalmat, miszerént az általa alapítandó tudomány-egyetemen azok mindegyike minden anyagi akadály nélkül tanképesíttethesse magát. De vannak a szerzetesek vezetése alatt álló gymnasiumokon kívül más középtanodáink is, melyekben világi papok, világi kath. tanférfiak oktatnak. — Így például, amint már említettük: *Nyitrán, Rozsnyón* és *Temesvárott* fele részben, továbbá *Nagyszombatban, Szathmártt* nagyobb részt csakis világi papok tanítanak. Ott vannak továbbá Erdélyben *Brassó, Csik-Somlyó, Erzsébetváros, Gyulafehérvár, Maros-Vásárhely, Szamosújvár* és *Székelyudvarhely* kath. középtanodái, hasonlóul *Belényes, Naszód* és *Balázsfalva* gör. kath. gymnasiumai, melyekben vegyítve világi papok s

világi tanárok oktatnak. — Van azután még Magyarországon is számos kath. jellegű királyi, a tanulmányi alapból föntartott fő- és algymnasium, amelyekhez annak idejében a szervezendő országos kath. autonómiai congressus szintén hozzá fog szólhatni. Mindezen tanintézetekben működendő tanférfiak jövőre tehát, azon esetre, ha Pécssett tudomány-egyetem állíttatnék föl, az ezen fensőbb tanintézet *bölcészeti-, nyelv- és történelem-, matematikai és természettudományi karánál fölláttandó tanárképezdében* tanképesíttethetnék magukat, s ekkor ezen karoknál is fölmehetne évenként a tanulók száma 80—egész 100-ra. — A két főnebbi karnak szükségességét, életrevalóságát bebizonyítván, most már azon kérdést kockáztatjuk, vajjon minő alapból lehetne ezen két kart föntartani?

E kérdésre azonban alább a 27. lapon II. alatt felelendünk meg.

Az előadottakból kitűnik tehát, hogy a szervezendő országos kath. autonómiai congressus által Pécs sz. kir. városában fölláttandó harmadik tudományegyetem, négy karával, a hazai kultúra érdekében szükségét pótlólag s áldásosan működhetnék. Legyen szabad hinnem, hogy a fölsorolt adatokkal mindezt meggyőzőleg sikerült bebizonyítanom.

És most ezek előrebocsátása után komoly és beható elmélkedés alapján be akarom bizonyítani, miszerént azon esetre, — ha a lelkesültség, a tevékeny ügybuzgóság, a szilárd elhatározás, a tetterő s vas-következetesség azok részéről megleszen, kik a szervezendő országos kath. autonómiai congressus tagjai lennének — amin egy perczig sem lehet, de nem is szabad kételkednünk, — ugy ez eszme mindenesetre rövid évtized alatt megérlelődve testté fog majd válni.

Hosszabb idő óta elmélkedem én már azon módozatokról, melyeknek igénybe vételével a szervezendő országos kath. autonómiai congressus mind a nevelés- és tanügy fölvirágoztatására, mind a szegénysorsú lelkészek, káplánok, tanárok és néptanítók javára s a jótékonyági intézetek előnyére határos s eredménydus befolyását érvényesíthetné. És épen azért, minthogy e módozatok fölött behatólag elmélkedtem, igen könnyű nekem kijelölni azon tényezőket, kiknek s melyek segélyével a szervezendő országos kath. autonómiai congressus előteremthetné azon pénzforrásokat, amelyekből a Pécssett fölláttandó tudomány-egyetem évi költségei dúsán fedeztethetnének.

Van szerencsém a hat tényezőt ezennel bemutatni: I. Az érdemekben gazdag s a jótékonyágban kifogyhatatlan nmlgú magyar püspöki kar, a ft. káptalanok s az egész kath. papság. — II. A kath. vallás- és tanulmányi alap. III. Tolna-, Baranya-, Somogy- és Bácsme gyék, valamint Horvát- és Szlávonország gazdag s ez utóbbi helyen velünk rokonszenvező magyar érzesű földbirtokosai. IV. A szervezendő országos kath. autonómiai congressus által alapítandó köznevelési s oktatási egylet. V. Az érsek s püspök-

egyházmegyékben folállítandó bankok s VI. a minden jóra fogékony hazai nép évi áldozatfillérei s jótékony adományai.

Lássuk tehát most már rendre e tényezőket s egyenkint tüzetes vizsgálat alá vevén, bizonyítsuk be: miként mind a hat arra van hivatva, hogy e nagyhorderejű ügyet végczélja felé segítse.

I. Az érdemekben gazdag s a jótékonytságban kifogyhatlan nmlgú püspöki kar, a ft. káptalanok s az egész magyar kath. papság hivatvák itt első sorban a vezérszereplésre. Legyen szabad e helyen egy magyar publicistánknek a magyar nemzet elnyomására irányzott törekvések napjaiban közzétett nyilatkozatát fölhoznom: „*Félreismerhetlen az isteni áldás, mely halhatatlan őseink intézkedésein nyugszik. Mindazon források, melyeket a magyar nemzet apostola, szent Istrán, dicső vérének vagy szellemének utódai az erkölcsi nemesülés terjesztésére szentelének s melyeket a kitűzött célnek a törvényesség tisztelete megőrzött, nyolcz századon keresztül sikerrel és kimerithetlen gazdagsággal árasztják hazánkra a keresztény polgárosodás áldásait. Gondos őseink messzelátó bölcsességének örök emléke gyanánt tekinthetjük az egyház és vallás javára alapított javakat, melyek mint megannyi felmondhatlan tőkék kamatoznak a késő nemzedékek boldogítására; de egyszersmind meleg hálával tartozunk a Gondviselésnek, mely azon istenfélő férfiakat kifogni nem engedi, kik az ősök hagyományával, szent rendeltetésokhez hiven, csak az Isten dicsőségére, a haza érdekében s az egyház és hivei javára sáfárkodnak. A magyar nemzet művelődési története, komoly erkölcsisége, hazaszeretete s nagyszámú alsóbb és közép-iskolái, mindannyi, az ősök által függetlenségében anyagilag és törvényileg biztosított kath. egyház dicső illusztratiója. — Minden sorscsapás után, mely a nemzetet koronkint lesújtá s nemzeti művelődésében megállítá vagy visszalöké, a magyar egyházfejedelmek siettek a legelső a nemzeti és keresztény regeneratió nagy munkájára. Ez üdvös munkával látjuk ma is u magyar kath. egyház összes hierarchiáját az ország Primásától kezdve, mindvégig foglyhatlan szeretettel és buzgósággal elfoglalva.*“

E nagyhorderejű nyilatkozatot igazolja a történelem. A magyar papság nem csupán csak egyházi körében, de a nevelés körül s a tudományos műveltség terjesztése s a tanügy javára is kiválólag nagy áldozatokat hozott. Nem szándékom itt ennek bebizonyítására szent István király uralkodásától kezdve felsorolni a nagyszerű alapítványokat, hanem csupán csak azokra szoritkozva, melyek legfőlebb kétszázad óta tétettek bőkezűleg, s főkép felsőbb tanügyi célokra. — Igy tudjuk, hogy *Széchenyi* György érsek a töröknek Budáról való kiűzetése után, a nemes és polgári ifjak neveltetésére intézetet emeltetett, s 130,000 fton ezt megalapította. *Lippay* György esztergami érsek a győri finöveldére 40,000, *Alapy* János váradi kanonok az ottani finövelde létesítésére 48,000, a sopronyira *Draskovits* győri püspök 40,000 frtot és *Matyasovszky* László a nyitraira 6000 db. aranyból álló

alapítványt tettek. Ezen intézetekben több száz nemes ifjú minden szükségessel ellátva, ingyen neveltetett. József császár alatt azonban a finöveldek eltöröltetvén, jelenleg amaz alapítványok ösztöndíjakra fordítatnak. Felsőbb tanintézeteinket hazánkban többnyire egyháznagyaink bőkezűségének köszönhetjük. A *győri* jogakademiát 1654-ben *Széchenyi György* veszprémi főpap 70,000 frttal alapítá; *Széchenyi Pál* kalocsai érsek pedig a főnálló akadémiai épületet nagy költséggel emelte. A *kassai* akademiát *Kisdy* Benedek egri püspök 60,000 frttal 1660-ban alapította s a *nagyvárad*i akadémia is többnyire egyházfejedelmek bőkezűségének köszöni alapítását. A *pozsonyi* jogakadémia alapját *Pázmány Péter* 50,000 ftal vetette meg. A *zágrábi* akadémia *Bratulich* Simon zágrábi püspök által hozatván létre, egyházi alapítványokból gyarapodott. Az *egri* joglyceumot a főpásztorok alapították. A jogi tanszékek magalapítására *Egerben Foglár György*, szerbiai püspök s egri kanonok 110,000 ftot tett le, mely kegyes alapítvány az 1741-i hongyülés 44. törvényeikkébe iktattatott be hálása elismerésül; gróf *Barkóczy* Ferencz pedig ugyanott a bölcsészeti s hittudományi tanszékeket alapította; gróf *Eszterházy* Károly, egri püspök az egri lyceum fölépítésére körülbelül 2,000,000 ftot költött s ennek alap-tőkéjeül 500,000 ftot adott. A *nagyszombati* lyceum hasonlóul egyháziak bőkezűségéből alapított. Sajnos azonban, hogy ezen alapítványok az ismeretes devalvatio által majd mind megsemmisültek, amennyiben roppant nagy értékűből sokat vesztek. — A *pécsi* joglyceumot négyesi báró *Szepesy* Ignác pécsi püspök állítá föl, kinek az épület maga 56,000 pforintjába került, adván egyuttal 100,500 ftból álló tőkét, mely mai napig körülbelül 200,000 ftig növekedett. Az ezen intézet mellett föllállított nyomda s könyvtárépület szintén 100,000 ftból álló értéket képvisel, míg a könyvtárban elhelyezett 24,000 darab könyv értéke legkevesebb 200,000 ft. — A *rozsnyói* lyceumot *Scitovszky* ker. János bibornokérsek, mint rozsnyói püspök, a *szombathelyi*t a szent gotthárdi apátság, a *temesvári*t végre *Lonovits* József csanádi főpap 30,000 ftal alapítá s később törvénytudományi karral is gyarapítá.

De legyen elég ennyi az adatok felsorolásából; mert csupán azon alapítványok elősorolására kell és lehet csak szorítkoznom, amelyek felsőbb tanintézetek föllállítására s föntartására voltak irányozva. — Fölszámlálhatnék itt e helyen legalább 25,000,000 ft. értékű hagyományokat s alapítványokat, melyek mind vagy közép- és néptanodák, vagy papnöveldek s árvaházak, avagy más jótékonycélú intézetek, kórodák, szerzetesházak javára hozattak létre; de mindez több ivből álló könyvet tenne ki. — E helyen csupán csak a pécsi egyházmegyére óhajtok kiterjeszkedni, mint amelyben csak a jelen század második évtizedétől kezdve létrehozott alapítványok a 2,200,000 frtot már meghaladják. Mellözöm tehát, hogy már a

14-ik században *Zsigmond* pécsi püspök *Szabács* és *Nándorfehérvár* erődítvények falainak erősítésére 10,000 darab aranyat hagyott; nem említem föl gróf *Széchenyi*, *Radonay*, *Nesselrode* és *Klimó* püspökök bámulatra ragadó áldozatkészségét; csupán annak felsorolására szorítkozom, amire még most is élő pécsi polgártársaim emlékeznek. Így *Király* József pécsi püspök 207,000 frtot szentelt örökös alapítványul tanuló ifjak neveltetésére. — báró *Szepesy* Ignác legkevesebb fél millió frtot áldozott tan- és nevelésügyi czélokra. — *Szitovszky* János pécsi püspöknek az egész életében 3,000,000 frtra ment jótékonyági adományai- s alapítványaiból a pécsi egyházmegye körülbelül 500,000 frtban részesült. *Girk* György pécsi püspök, ki életében a tanítóképezdét káptalana s papságával 17,000, a kisebb papnöveldét 60,000 frtnyi alapítvánnyal gazdagította, az elaggott papok intézetének 10,000, a kegyuratlan plébániák pénztárának pedig 20,000 frtot, az irgalmas nénék pécsi házának 4,000 frtot ajándékozott. Halála után pedig egyéb hagyatékain kívül végrendeletileg az egyházmegyei szegényeknek 76,000 s a megyei szükségletek fedezésére szintén 76,000 frtot hagyományozott. — Továbbá *Pethő* József címzetes püspök s pécsi kanonok 28,000; *Miskolczy* Endre címzetes püspök s pécsi nagyprépost körülbelül 50,000; *Paffán* Ignác pécsi kanonok 6000; *Koller* József, pécsi nagyprépost legkevesebb 9000; *Nagy* János, *Juranits* László, *Kelemen* József pécsi nagyprépostok *Csausz* István, *Foith* Henrik, *Farkas* József, *Král* József címzetes püspök, *Vörös* Mihály, *Virág* Mihály, *Klivényi* Jakab, *Gottliebovits* Pál, *Daróczy* Zsigmond és *Jónás* József pécsi kanonokok; ugyszintén *Tulok* József izségi *Zubánovits* mosgói, *Pletnits* Ferencz sumonyi, *Makay* György mohácsi, *Faddy* János szabad-szent-királyi, *Krebesz* József villányi, *Grager* Gábor mohácsi, *Nagy* Ferencz mucsii, *Egyed* Antal dunaföldvári, *Hadnagy* Péter villányi lelkészek pedig részint tanügyi s nevelési s egyházi czélokra, részint ösztöndíjas alapítványokra, papnövelde- s árvaházra és szegények számára több mint 300,000 frtot hagyományoztak. — Ha már tehát a pécsi egyházmegye a jelen század utóbbi öt évtizedéről ily szép alapítványokat képes fölmutatni, mennyivel többel s nagyobb birhatnak akkor a terjedelemre nézve nagyobb és gazdagabb egyéb magyarországi egyházmegyék.

Nem szándékom továbbá e helyen azon több rendbeli adományt, egyházi, tan- és nevelésügyi, ugy szintén közművelődési s irodalmi czélokra irányzott alapítványokat felsorolni, melyek a legutóbbi két évtizedben *Scitovszky* ker. János, *Kunszt* József és *Bartakovits* Béla érsekek bőkezűségének köszönik létüket. — A jelenleg élő főpásztorok ismert szerénységét sérténém pedig az által, ha előszámlálnám, mit tőnek már eddig is szintén közoktatási s népnevelési, ugyszintén középtanodai s egyéb jótékonyági czélokra! Főméltóságu herczeg-áldornagyunk, *Simor* János esztergami és nmlgú *Haynald* Lajos kalocsai s *Mihálovits* József zágrábi érsekek, továbbá

nmlgú *Ranolder* János veszprémi, *Fogarassy* Mihály erdélyi, *Peitler* József Antal váci, *Lipovniczky* István nagyváradi, *Bonnaz* Sándor csanádi s mélt. *Roskoványi* Agoston és *Zalka* János győri püspökök nagyobb szerű alapítványai hazai lapjainkból sokkal ismeretesebbek is már, hogy sem azok ismételt felsorolásába bocsátkoznom szükséges volna. A legutóbbi években legkegyelmesebben kinevezett főpásztorokról, ugymint: nmlgú *Vancsa* János, bolázsfalvi érsek, mélt. *Jekelfalussy* Vincze, székesfehérvári; *Kovács* Zsigmond pécsi; nmlgú *Pankovits* János munkácsi; *Perger* János kassai, *Szilágyi* Pap József nagyváradi; *Szabó* Imre szombathelyi; *Szamassa* János szepesi; *Ipolyi Stummer* Árnold, besztercebányai; *Schopper* György rozsnói s *Olteanu* János lugosi püspökökről pedig igen gyakran olvassuk, hogy részint egyházmegyéik papjai- s néptanítóiról gondoskodnak atyailag alapítványaik s tetemesb évi segélyezéseik által, avagy hol egy, hol más városban és községben mozdítják elő hatalmasan a népnevelés szent ügyét.

Igen szép adatokat közölnek napi s egyházi lapjaink a magyar ft. káptalanok tagjairól s általában a lelkipásztorkodó alpapságról is. Nincs hó, de nincs hét, amelyben valamely tetemesb hagyomány-, adomány- s egyéb alapítványról nem olvashatnánk valami kedvezőt.

Ahol tehát a jótékonytságban kifogyhatlan nemesszívű főpapok- és lelkészekben valóban lelkes vezéreket birunk, lehet-e kételkedni, hogy a szervezendő kath. autonomiai congressus által megalapítandó tudomány-egyetem életbe fog léptettetni?! — Legyen csak meg a kezdeményezés, ország s világ fogja majdan bámulni, hogy mit képes az érdekekben mindig dúsgazdag magyar papság eredményezni. Eleinte, míg a kezdeményezés akadályait kellend majd leküzdeni, nem lehet várni a nagyobb szerű alapítványokat; de majdan később, amidőn a nagyszerű alkotmány betetőzéséhez fog közeledni, akkor látandjuk, hogy a kis mustármagból mily óriási nagyságú fa emelkedett föl, melynek árnyában a magyar kultúra versenyezni fog a szomszéd művelt nemzetek közművelődési haladásával.

Azért legyen szabad indítványoznom a következőket. — Igen üdvös és jó hatású volna, ha már előre tétetnének hazai lapjainkban ajánlatok azon esetre, ha a szervezendő országos kath. autonomiai congressus által a harmadik tudomány-egyetemnek jelenleg még csak embriója, testté fog válni. Így például: „N. N. kötelezi magát azon esetre, ha a szervezendő országos kath. autonomiai congressus által alapítandó egyetem létrejövend, ennek megnyitása avagy kezdeményezése után számítandó öt vagy tíz év alatt ennyi meg ennyi összegből álló tőkét lefizetni.“ — Rocsánat, hogy már ennyire bátorkodom kiterjeszkedni; de a német közmondás szerint: *Wo von das Herz voll ist, davon läuft der Mund über!* — Szivem ég a vágytól, hogy a szervezendő országos kath. autonomiai congressus mielőbb képes legyen valamely maradandó nagyszerű emléket magának emelni.

Teljes bizalommal fordulok azért az első tényezőhöz, az érdemekben gazdag s a jótékonyágban kifogyhatlan nagyméltóságú püspöki karhoz, a ft. káptalanokhoz s a magyarországi lelkes papsághoz, legmélyebb tisztelettel kérvén őket, miszerént e nagyhorderejű ügyben a vezérszerepet magukra vállalni méltóztassanak.

II. *A második tényező a kath. vallás- és tanulmányi alap lehetne.* Mert, hogy e két alap rendeltetése az, miszerént a szervezendő országos kath. autonomiai congressus által alapítandó harmadik tudomány-egyetem évi költségeihez járuljon, mindenkinek be kell látnia. — Épen most vita tárgya, hogy ugyancsak minő természetűek tehát azok a kath. alapok? — Ha be lesz bizonyítva, hogy azok a kath. alapok egyedül a katolikusokéi, úgy nem akadályozhatja senki és semmi, hogy azokból, sértetlenül hagyván a vallási szükségletek fedezésére fordítandó összegeket, — a szervezendő országos kath. autonomiai congressus évenként oly összeget fordítson a harmadik tudomány-egyetemre, mennyi az egyéb lényeges szükségletek fedezése után erre nézve megmaradna. — Ha pedig, ellenkezőleg az bizonyítatnék be, miszerént e kath. alapok voltaképen csak egy részben a katolikusokéi, s a másik részben az államéi, úgy ezen esetben is *Deák Ferencz*, nagy hazánkfíának a f. é. június 28-án tartott nevezetes beszéde szerint, azon rész, amely az államé volna, kultúrai czélokra fordítható s kell is, hogy oda fordíttassék. — Határozottan nyilatkozott hazánk bölcse, midőn mondá: „*Azt hiszem, nem azt kell kimondani, hogy az egyházi javak elvételnek, hanem meg kell különböztetni, hogy mik az egyház valóságos tulajdonai és mik a status tulajdonai a maga culturális céljaira; és ha ez meg lesz különböztetve, és a status a magáét megtartja és használja a kultúrai czélokra, a másíknak elvételét azért is károsnak tartanám, mert a statusnak kellene fedezni a cultus költségeit, ami megint messze vezetne attól, amit én akarok, még pedig visszafelé vezetne.*“ — Azon esetre tehát, ha bebizonyíthatatnék, hogy a kath. vallás- és tanulmányi alap egy része a status tulajdona a maga culturális céljaira, kérdem, hol volna dicsőbb czélja, hol szebb alkalmazása e vagyonnak, mint épen a szervezendő kath. autonomiai congressus által föllállítandó tudomány-egyetemnél, amely által a culturának, a nemzetek haladása eme hatalmas emeltyűjének végeredményében oly dúsan kamatozó lendületet adhatnánk!? Eszerént tehát épen e két alapnak leend rendeltetése a harmadik tudomány-egyetem évi költségeinek fedezéséhez hozzájárulni. De menjünk a harmadik tényezőre.

III. Ez pedig, *Tolna-, Baranya-, Somogy- és Bácsmegyék, valamint Horvát- és Szlavonország gazdag s az utóbbi helyen velünk rokonszenvező magyar érzésű földbirtokosai és Pécs szab. kir. város nemesen gondolkozó s nagy-lelkűen érző művelt közönsége.* Az első helyen felsorolt területeken terjedelmes földbirtok tulajdonosaival találkozunk, mint ezt már a m. é. aug. hó

29-én megjelent röpirat kimutatta: fens. *Albrecht* főherczeg; *Lippe Schaumburg* uralkodó herczeg; a *Batthányi* herczeg-család; *Odeschalchi* herczeg; *Montenuovo* herczeg; *Eszterházy* herczeg; a *nassau* herczeg; a *Pejacsevich*, *Jankovich*, *Apponyi Draskovits*, *Patthyáni*, *Chotek*, *Andrássy*, *Knen*, *Eltz*, *Széchenyi*, *Hunyady*, *Norman*, *Festetich*, *Zichy*, *Somsich*, *Erdödy*, *Széchen* grófi családok; *Prandau*, *Jeszenszky*, *Skerlecz*, *Hrabovszky*, *Bésán*, *Puchner*, *Rudics*, *Augusz*, *Redl*, *Rauch*, *Szina*, *Rudnyánszky* és *Orczy* bárók; továbbá *Majláth*, *Benyovszky*, *Siskovits*, *Biedermann*, *Jeszenszky*, *Cseh*, *Czirer*, *Bartal*, *Döry*, *Perczel*, *Vojnits*, *Latinovics*, *Mayer*, *Kovács*, *Gronon*, *Bezerédy*, *Tallián*, *Gádl*, *Nagy*, *Krepsz*, *Kardos*, *Gindli*, *Nunkovits*, *Adámovits*, *Daróczy*, *Dellimanits*, *Kornis*, *Szeniczey*, *Nádasy*, *Vizsoly*, *Simon*, *Novák*, *Forster* urak; továbbá a *zágrábi* és *kalocsai* érsek, a *pécsi* és *veszprémi* püspök ö nmlgaik, a *vaskai*, *zirczi*, *zseliczi*, *zalavári* és *szentbenedeki* apátságok lelkes fölszolitásra tölök telhetőleg, ha nem is százezerekkel, de mindenesetre több ezer frtból álló összegekkel iparkodnának e nemes célú törekvést támogatni, — Példa rá a pécsi m. kir. állami főreáltanoda, amely alig ringattatik bölcsőjében, s a nemesen gondolkozó s nagylelkű pécsi püspök, mélt. *Kovács* Zsigmond ur máris 2000 s nagys. *Jeszenszky* Ferencz királyi tanácsos ur, Baranyamegye alispánja 1340 frttal járultak e zsenge intézetben eddig nélkülözött ösztöndíjas állomások alapításához. A példa vonz. Egyik nagylelkű alapító s adományozó a másikat buzdítja nemes tettekre. Nem álmodozunk ugyan az adakozások millióiról! Megelégszünk kezdetben kevésse, mert „*adde parum modico*“, s a sok kevésből mégis — észrevétlenül szép összeg növi ki magát. — De ily fontos tényező sz. kir. Pécsváros nemesen gondolkozó s nagylelkűen érző művelt közönsége is, melynek, — mondjuk ki nyiltan, — e hazában ritka helyen van párja. E történeti nevezetességű város lakossága megmutatta dicső főpapjaival, a *Janus Pannoniusok*-, *Radonayak*-, *Neselródék*-, *Klimók*-, *Szepessiek*- és *Scitovszkyakkal* vállvetve, hogy a haladás és műveltség azon színvonalára akar és tud emelkedni, amelyen mindenkor versenyezhet bármely európai, kisebb, kiterjedésre nézve Pécshez hasonló várossal. Ezen város lakossága s kiválólag jólelkű s egyenes szívű polgársága megragadott eddig is minden alkalmat, melylyel a kor színvonalán álló felvilágosultságot s áldozatkészségét tényekkel tanusíthatta. — A lefolyt három évtized alatt három palotaszerű néptanodát épített és a nagyszerű főreáltanoda helyiségének fölemeléséhez legujabban legkevesebb 120,000 frttal fog járulni. Már 1857-ben alreáltanodát nyitott, ezt gazdagon fölszerelte s tanárait az akkori viszonyokhoz mértén tisztességesen díjazta. — A népiskolai tanítók, — *Pestet*, *Szegedet* s tán néhány nagyobb várost kivéve — az egész hazában nincsenek oly jól fizetve, mint Pécsen. — Mig 1848-ban a tanügyi kiadások e városban alig rugtak 2500 frtra, jelenleg Pécs sz. kir. város közönsége tanügyi célokra már

évenként 24,000 frtot áldoz. Legujabban, midőn az e városban államköltségen fölállítandó férfi- és nőtanítóképezdekről volt szó, Pécs város közönsége ajánlatot tőn a magas kormánynak, hogy e czélra telkeket s 300,000 darab téglát fog adni; valamint a mult évben az izraelita néptanoda építésére is 300,000 darab téglát és 50,000 db cserépszindelyt ajándékozott. — Jelenleg a tornacsarnok építésére 800 □ öl térséget, 1000 frtot s 100,000 db. téglát s 50,000 cserépszindelyt ajánlott föl s adand is át. — Midőn 1865-ben szó volt a Szepesy-féle joglyceum újból való visszaállításáról, Pécs lelkes polgárai több ezer frtot irtak alá, csak hogy egyik régi forró vágjuk, a joglyceum visszaállítása mielőbb teljesüljön. — Ugyanazon időben a pécsi főgymnasium nagyobbitásához, illetőleg átalakításához, mely épület a ft. rendnek 65,000 frtjába került, 4000 frttal s több százezer téglával s cserépszindelylyel járult e város áldozatkész közönsége. — Meghozza e város évi adományát a torna-tüzoltó- és zeneegyletnek évenkénti 3200 frtjával, a kisdedovodának, a „Rudolfinum“ árvaháznak s minden néven nevezendő más intézetnek, s minden eszközt megragad, mi által az anyagi és szellemi jólét s műveltség előmozdítója lehet. — Ezen nemesen gondolkozó és nagylelkűen érző közönséget az őt méltán megillető helyen fogjuk találni akkor is, amidőn a keblében fölállítandó egyetemről leendő szó. Nagyméltóságú *Pauler Tivadar* miniszter ur elragadó szavai, a tavalyi tanév végén megtartott *Eötvös-ünnepély* alkalmával, e tekintetben is gyujtottak, s tudós *Toldy Ferencz*ünk intését megérté a pécsi polgárság és amint tudjuk, városunk társas köreiben élénk eszmecsere indult meg egy, Pécssett fölállítandó tudomány-egyetem iránt. A mag a városban el van hintve. Pécs városának polgárai nem fogják az eszmét elejteni, hanem megindítani a nagy mozgalmat, melynek czélja a pécsi egyetem. Van itt oly értelmiség, mely avatott és ügybuzgó vezénylet mellett ez igének testet adni képes; minél fogva nem lehet kétségünk, hogy ha tette kerül a sor, a fennebb említett egyéb tényezők mellett e város áldozni tudó polgársága sem fog késni adójával, hogy e nagyhorderejű ügynek töle telhetőleg lendületet adjon.

Közeli példát hozunk fel. Folyó évi ápril hó 5-én halt el *Gründler Endre* pécsi építész polgártársunk, ki kedves nejével, szül. *Horváth Anna* asszonysággal készített közös végrendeletében szép vagyonának két ötödrészt az elszegényedett, elaggott polgárok- és polgárnőket *ápoló intézetnek*, egy ötödrészt a „Rudolfinum“ *árvaháznak*, egy ötödrészt a Pécs városában fölállítandó *szeregetháznak* s egy ötödét a pécsi m. kir. állami főreáltanodába járó szorgalmas és példás viseletű tanulóknak hagyományozá ösztöntöndijas alapítványul. Amely városban egyes polgárok ily nemes czélu végrendelet által örökítik meg nevöket, ott mások is hasonló példák által lelkesítve nem fognak végrendeleteikben a szervezendő országos kath. autonomiai congressus által majdan fölállítandó tudomány-egyetemről sem megfélekedezni,

IV. *Negyedik tényező leendne a szervezendő országos kath. autonomiai congressus által alapítandó köznevelési- s oktatási egylet.* — Itt az idő az ébredésre, ébredés után a haladásra! — Nézetem szerint közérdekeltséget kell keltenünk Magyarország lakosságában minden nemes és szent törekvés iránt, ami a nevelés- és közoktatás ügyét illeti. — Ily hatalmas tényező volna erre nézve, a köznevelési- s oktatási egylet, melyet a szervezendő országos kath. autonomiai congressus van hivatva életbeléptetni. — Célja leendne ez egyletnek minden egyházmegyében számos tagokat gyűjteni, kik évi, bizonyos mennyiségű pénzüsszeggel járulnának a szervezendő országos kath. autonomiai congressus vezetése s igazgatása alá tartozandó nevelés- s tanügyi intézetek fölállítására, föntartására- s az ezekben működendő tanférfiak illő díjaztatásához, avagy segélyezéséhez. — Az ily egyletnek lehetnének alapító s pártoló tagjai. *Alapítók* azok volnának, kik naponkint egy-egy krajczárt s így évenként összesen 3 frt. 65 krt. fizetnének, avagy azonnal ezen összegnek megfelelő *hatvan* frtnyi tőkét tennének le. — *Pártoló* tagok pedig hetenkint fizetnének egy-egy s eszerént egy év alatt 52 krajczárt, avagy tetszésök szerint az ezen összegnek megfelelő tőkét egyszer- s mindenkorra 10 frtban tennék le. — Én meg vagyok győződve, hogy lelkes ügybuzgóság néhány százezer tagot képes lesz gyűjteni. Vegyük tehát csak föl, hogy 10,000 alapító tagot szerezhethünk, már ezek után is évenként 35,000 frtból álló összeget nyerhetne a szervezendő országos kath. autonomiai congressus. — Pártolótagot pedig egy kis erélyes búzgólkodással legkevesebb 200,000-et lehetne gyűjteni, kik évenként 104,000 frttal gyámolíthatnák az egyletet. E szép összegből azután kijuthatna évenként néptanodákra, középiskolákra, szegénysorsu néptanítók segélyezésére-, tanintézetek felszerelésére 100,000 frt., a szervezendő országos kath. autonomiai congressus által fölállítandó tudomány-egyetemre pedig 39,000 frt. Ismét oly összeg, mely szép segély volna a tudomány-egyetem évi költségeinek fedezéséhez.

E tényező bemutatásánál mintha már hallanám az ellenvetést, hogy bizony Magyarországon ilyczélu egylet megalapítása részvéthiány és szükkeblőség miatt nagy nehézségekbe ütközik. Megengedem, hogy sok helyen meg van a részvéthiány s a szükkeblőség; de épen ezért kell lelkeseknek, néptanítóknak oda működni, hogy közérdekeltséget keltsenek hazai népünkben a tanügy iránt. — Hiszen már csupán lelkészek-, néptanítók-, jegyzők-, gazdatisztek-, földbirtokosokból kikerülne több mint 30,000 alapítótag s nem csupán 10,000, mint ahogy mi tervezzük. — Ha pedig csakis a községi birákat, esküdteket, jobbmodu és sorsu földmives gazdáinkat, kereskedőinket és iparosainkat veszszük, ezek sorából 4- 500,000 pártolótagot lehetne nyerni. — Tekintsünk csak Belgium, Franciaország, Németország lakóira. Bámulandó ezeknél az áldozatkészség, melyet az egy-

leti élet terén tanúsítanak. Milliókra megy azon összegek száma, melyekkel egyházi, jótékonyági, nevelés- és tanügyi célokra adóznak. Csupán a különféle irányu gyermekségi s ifjusági egyletek- és társulatok, a lakosság havi filléradományából, százezreket hoznak össze évenként, amelyekkel hogy hány elhagyatott gyermeket mentenek meg, hány árvát nevelnek, hány szegényt segíyeznek, csak az tudja, ki az ily egyletekről kiadott évi jelentéseket szorgalommal lapozza. — Itt az idő az ébredésre hazánkban is s az ébredés után a haladásra! — A mi polgártársaink megszokták, hogy mindenütt a kegyurak tegyenek érettök mindent; de ezen viszony nem sokára végkép meg fog szünni. — Oda kell tehát hatni, hogy valamint a mi tisztelt helv. és ágostai vallásu atyánkfiai maguk erejéből tartják fön egyházaikat, néptanodáikat, fő- és középiskoláikat, ugy a mi kedves kath. polgártársaink is a maguk érdekében saját nevelési s közoktatási céljaikra legalább tőlök telhetőleg működjenek közre. — A jó példa vonz. — Ha valahol tehát, ugy mindenesetre ilyféle egylet alapításánál a tagok gyűjtése körüli buzgóságban kell jó példával előmenni; s így mindenesetre a negyedik tényező is hathatósan fogná előmozdítani a szervezendő orsz. kath. autonomiai congressus által fölállítandó tudomány-egyetem ügyét.

V. *Az ötödik tényező az érsek- és püspök-egyházmegyei bankok fölállításában található föl.* Ne ijedjen meg senki e bankok fölemlítésénél! Méltóztassék csak türelemmel végig olvasni, mit e pont alatt megpendítünk, s hiszszük, hogy ez eszmét nem találja senki oly absurdumnak, mint ezt egyelőre tán gondolta. Tekintsünk körül a gyakorlati életben! Vajjon nem igazolja-e az ily egyházmegyei bankok szükségességét legelső sorban is szegény földművelő népünk gyakran siralmas vagyoni állapota; iparosaink s kereskedőink pangó üzletforgalma? De megkivánja ezt, másodsor, azon szent cél is, melyet a szervezendő országos autonomiai congressus, kell, hogy maga elé tűzzön; hogy t. i. gondoskodjék alapról, honnan szegény sorsu plébánosaink, segédlelkészeink, köztanodai tanáraink, néptanítóink s nevelőink *segélyeztethessenek.*

De kérdi tán valaki: miért kellene földműves és birtokos népünkön, iparosainkon s kereskedőinken épen ily egyházmegyei bankok fölállítása által segitenünk!?

E kérdésre a „Pécs-baranyai Lapok“ f. évi 45-ik számából átvett következő adatokkal felelünk. A nevezett lap hivatkozott számában ezt olvashattuk:

„Régen figyelmeztünk már egy lelketlen visszaélésre, mely szegény népünk ellenében rendszeresen követtetik; de már most oly mérveket kezd ölteni, hogy tovább nem hallgathatunk. Van vidékünkön néhány ügyvéd, ki e kar magasztos hivatását pénzüzletekkel és a nép kizsárolására számított uzsoráskodással cseréli fel; mert nem elég, hogy biztos jelzálagra 12--

20%-ra adnak a népnek pénzt, hanem a fizetési határidőket is oly rövidre szabják, hogy addig a kölcsönözött tőke beruházása is lehetetlen, nemhogy még abból a legkedvezőbb viszonyok közt is a kölcsönzőre némi haszon háramolnék. Ha pedig fizetési határidőt nem kötnek ki, ezt $\frac{1}{4}$ évi vagy 1 havi felmondással helyettesítik, s ez esetben oly időben mondják fel a pénzt, midőn bizonyosan tudják, hogy a földmivelő semmiből sem pénzeltet. Ekkor aztán beperlik, s a pert a végrehajtás minden fokozatán átvezetve, a kamatokon kívül tekintélyes perköltségekre is szert tesznek; a végrehajtási árverés előtt az adóssal újra kiegyeznek az egész megítelt összegre nézve, ugyanazon feltételek alatt új kötvényeket állíttatnak ki, s fél vagy egy év múlva a per újra kezdődik. Megtörténik így, hogy egy jó módú polgár 100 frtért fél telkét dobra ütve látja oly időben, mikor a pénz legszűkebb, midőn tehát a második árverésen oly olcsón kel el, hogy, még adóssága sem kerül ki; elmehet ezután családjával együtt koldulni, ha lopni nem akar. Az ily hitelező ügyvéd rendszeren elején mástól veszi fel a pénzt kölcsön 8—9%-re, s így a kamat-külömbőség mellett még a perköltségeket is zsebre rakja. Természetes, hogy néhány év múlva megvagyonosodnak, s ekkor már az üzletet saját számlájokra folytatják. E vámpyr-faj annál veszélyesebb, mert könnyen ad pénzt, és szinte keresi az áldozatot, melynek a szivesség örve alatt vérét kiszívja, nem törődve a családok nyomorával, nem saját reputációjával, csak zsebelni vágyik és a szegény ember zsirján hizni; minél inkább fosztogathat, annál megelegedettebben dörzsöli kezeit a koncz fölött, melyet nyomorú és alávaló eljárásával szerzett. És e faj azt várja, hogy a nép tisztelje őket, pedig tisztelet helyett megvetést, az álnokul adott segélyért hála helyett átkot érdemelnek. Tudnánk neveket említeni, de még nem teszszük, mert hiszszük, hogy e felszólalásunknak lesz sikere; de ha nem lesz, pellengérré állítjuk majd őket, minden jóra való ember rettentő példájára.“ Eddig a nevezett lap. — De menjünk e megdöbbentő adatok közlése után tovább.

S. baranyamegyei községben meglátogattam több hó előtt az ottani plébánost. Beszéd közben szóba jött a s. . . . i, többnyire földmivelő népnek sanyarú állapota, melybe őt az ott lakó pénzüér hallatlan uzsoráskodása döntötte. Ugyanis több évi rosz termés által sújtva, a szegény földművesek kénytelenek valának a nevezett üzértől, — ki néhány év előtt két, nem épen túlterhelt kocsin hozta összes vagyonát a községbe, ki azonban ma már több ezer frtból álló tőke és tekintélyes földbirtok tulajdonosa, — 50, 100—200 frtból álló összegeket kölcsön venni. — A kamat 100 frt után nem volt több, csak 50—60 frt; hozzá még 3—4 egész napi fuvar és gyalog napszám. — Elmult az első év, el a második s utána a harmadik, — a termés mindig rosz volt, minek folytán a szegény nép nemcsak a tőke törlesztésére nem gondolhatott, de még a kamatokat sem volt képes fizetni. — S mi történt? Az

50—60 száztóli mellett, az eredetileg 100 frtot tevő adósság, a lefolyt szük esztendőök alatt megnégyszerezte, — sőt ötszörözte magát; s a lelketlen uzsorás által végre is bepereltetvén, a felszámított perköltségekkel együtt oly roppant összeggé nőtte ki magát, hogy szegény polgártársaink a biztos tönkrejutásnak néznek eléje, ha gondos lelkipásztoruk nagylelkűsége őket a tátongó örvény széléről még idején vissza nem rántja. — Plébános-barátunk ugyanis, bár elég későn jutott tudomására a sanyaru helyzet, melyben hivei közül mintegy 40—50 tekintélyes gazda sínylett, minden erejét megfeszítette, hogy őket a vérengző hyena karmai közül kimentse. Sietett tehát a pécsi „*Takarékpénztár*“-ban elhelyezett tőkét felmondani, s egyéb rendelkezésére álló eszközöket mozgásba hozni; minek folytán néhány hó alatt mintegy 10.000 frtból álló kölcsönben részesíthette az uzsora alatt nyögő szegény hiveit. — És most már a szegény nép nem csak a csekély hatos kamatot képes rendesen fizetni, de még a töke törlesztésére is marad évenként néhány forintja.

Ez azonban csak szerencsés esetlegesség volt! De tegyük fel a könnyű lehetőséget, hogy plébánosuk, bármily ok folytán, épen azon időben nem rendelkezhetett volna ily tekintélyes összeggel; vajjon mi történt volna a szegény községgel, mely önhibája nélkül ily szomorú körülmények közé jutott!? Kétség kívül, a legkeserűbb valóra ébredtek volna fel, melynek utókövetkezéseit bajos volna kiszámítani. — S épen ezért, mert minden lelkész képes szegényebb sorsu népén ily tekintélyes pénzüsszeggel segíteni; vagy, ha némi segílyt nyujthat is, a bajt csak elodázza, de el nem háritja, — a szervezendő országos kath. autonomiai congressusnak leend egyik főteendője „egyházmegyei bankok“ felállítása által minden intézkedést megtenni, hogy szegény sorsú földműveseink, iparosaink s kereskedőink szorult helyzetökben, kellő biztosíték mellett, legfeljebb 8—9 száztólira kölcsönöket nyerhessenek. Ez volna tehát egyik célja a felállítandó egyházmegyei bankoknak.

A másik cél, melyet az ilynemű bankok felállítása által elérni lehetne, az volna, hogy az üzletforgalom minden tiszta jövedelme a szegény sorsu plébánosok, segédlelkészek, tanárok, tanítók s népnevelők javára fordíthatatnék egyrészbén, míg egy bizonyos meghatározandó évi osztalék a tiszta jövedelemből, a szervezendő országos kath. autonomiai congressus által felállítandó pécsi tudomány-egyetemre fordíthatatnék.

Ezek előre bocsátása után most már az a kérdés: minő alapokból lehetne minden egyházmegyében ilynemű bankokat alapítani?

E kérdésre a következőkben felelünk meg:

Magyarország minden egyházmegyéjében vannak alapítványok, melyek főösszege némely helyen milliókra megy. Ezen alapítványok szentek és sérthetetlenek s az alapítók magasztos szándékai szerint örök időkre szó-

lók. E tőkék után a kezelők legfőlebb 5—6 száztólit tartoznak évenként kamat fejében fizetni azon cél javára, melyre azok alapítvák. Indítványunk tehát oda irányul, hogy ezen alapítványi tőkék képezzék az egyházmegyei bankok alapját, amelyek jövőben azonban ne, mint jelenben, 5-ös 6-os, hanem nagyobb, 8-as 9-es kamatra adassanak ki, szintén kellő biztosíték s ingatlan földbirtokokra való betáblázás mellett. Ne gondolja senki, hogy tán nem akad vállalkozó, aki 8—9%-os kamatra kölcsönt venni óhajtana. A legnagyobb készséggel fogják földbirtokosaink, háztulajdonos iparosaink s kereskedőink megragadni az alkalmat arra nézve, hogy az egyházmegyei bankokból kaphassanak kölcsönöket; hiszen jól tudják, hogy az e helyről kölcsönzött tőkétet, ha a kamatok pontosan fizettetnek, soha sem mondják föl. — Jól tudják ők, hogy, ha megszorulnak 10—12 száztólira is alig kapnak másutt kölcsönt; s akkor is csak váltókra, amelyek azonkívül, hogy közönségesen minden három hó lefolyta után megújítatást s folytonos vesződéséget igényelnek, még igen sokszor nagy pénzzavarba is hozzák az illető elfogadót.

Ha ily egyházmegyei bankok alakulni fognának, a már meglevő s biztosított alapítványokra, melyek majdnem két-annyi értékű ingatlanokra vannak betáblázva, akármely jóhírnevű bel- vagy külföldi bankház szives készséggel kölcsönöz, 30—35 évi törlesztésre, legfőlebb 7-es kamat mellett, százazreket, sőt milliokat is. Ez összegeket azután az egyházmegyei bank ismét 8—9-es kamatra adhatná ki, s míg ő 30—35 év alatt a 7-es kamattörlesztéssel az illető bankháznak tartozását visszafizetné, azalatt kölcsönvett pénze után 1—2 száztólit nyervén, a határidő lejárta után egyszersmind több százezer frtból álló tőkével is gyarapítaná saját alapját.

De továbbá az ilycélú, alapos szakavatottsággal, lelkismeretes hűséggel s pontos gondossággal kezelt egyházmegyei bank irányában a bizalom napról-napra növekedvén, egyes magánosok, sőt társulatok s testületek is készségebben helyeznék el itt tőkéiket, amelyek nekik is nagyobb kamatot, például 7 száztólit hozhatnának. Ily módozatok mellett az egyházmegyei bankok az alapítványi tőkék-, fölvelt kölcsönök s betétek után aránylag nagyszerű osztalékot tüntethetnének föl, melynek aztán, mint tiszta jövedelemnek, egy tekintélyes része, a szegénysorsu lelkészek, káplánok, tanárok, néptanítók évi segélyezésére, a másik rész pedig a szervezendő országos kath. autonomiai congressus által fölállítandó tudomány-egyetem évi költségeinek fedezésére fordíthatatnék.

Ily egyházmegyei bankok tehát, amidőn ezek főleg falusi népünket mentenék meg a vérszopó uzsorás nádályoktól, más részről csakis jótékonyan hatnának a legdicsebb célok megközelítésére.

Téved, ki azt hiszi, hogy mi itt oly egyházmegyei bankot hozunk javaslatba, amely csupán csak a kath. valláshoz tartozó híveket segélyezze

kizárólag, s csakis ilyeneknek adjon kölcsönöket. — Aki így gondolkodik, az ellensége minden szent ügynek. A *keresztény emberbaráti szeretet általános, kiterjeszkedik az minden nemzetiség és vallás embereire*. S valamint eddig a pécsi egyházmegyei alapítványok, melyek eddig már 2,200,000 frtra emelkedtek, nem csupán katolikus, de más vallású atyánkfiaiánál is vannak elhelyezve: úgy jövőre nézve is, a megalapítandó egyházmegyei bankokból bármely nemzetiséghez, vagy valláshoz tartozó egyének, — ha szorult helyzetekben kölcsönt óhajtanának fölvenni, — biztosan számíthatnának segílyre, amely nekik minden esetben, az alapszabályszerű biztosíték mellett, a legnagyobb készséggel fogna megszavaztatni.

Ha, mindennek daczára, volna mégis valaki, aki ez állítás valóságában kételkednék, bátran betekinthez az alapítványi pénzeket kezelő bizottság elnökénél a főkönyvbe, s meg fog győződni, hogy nem csupán katolikus, de helvét, ágostai, görög keleti s izraelita vallású atyánkfiaiának nevei is vegyítve fordulnak elő az adósok névjegyzékében.

És most lássuk, miként egyesíttethetnének minden egyházmegyében az alapítványi tőkék, s miképen volna lehetséges, hogy, — ha már egyházmegyei bankok fognának alapittatni, — az ezeket kezelő igazgató-választmányban szakavatott világi pénztárkezelők s egyéb tisztviselők is alkalmaztathassanak?

E tekintetben, s kiválólág az első pontra nézve, mintaképen a pécsy egyházmegyei alapítványi pénzek kezelési módját bátorkodom fölemlíteni.

A pécsi egyházmegyében 30 különmemű pénztár van, melyek mind egy örökös bizottság alatt állanak.

Első közöttök az ugynevezett *alapítványi főpénztár*. Keletkezett 1842-ben, bold. *Scitovszky* János püspök alatt. E főpénztár magában foglalja a „*Mi Asszonyunk*“ról nevezett pécsi nőzárda, a tanítóképezde, a beteg káplánok segílyező intézete, a kisebb papnövelde alaptökéit, s több egyházi, nevelés- és tanügyi alapítványt. Alaptökéje 1863-ban, amely évről megvannak adataim, 291,707 ft. vala; most már meghaladhatja a 450,000 ftot. Jelenlegi kezelője: *Dobszay* Antal, pécsi székesegyházi kanonok.

A *második* pénztár a *püspökllyceumi*. Alapítója báró *Szepesy* Ignác, néhai pécsi püspök. Célja: a joglyceum föntartása. Tökéje 1863-ban 167,993 ft. volt. Jelenleg megközelíti a 200,000 ftot. Kezelője: a joglyceumi igazgató.

A *harmadik* helyen a *pécsyegyházmegyei kántorok, tanítók és özvegyeiknek nyug- és gyámdijintézete* fordul elő. Célja az intézet elnevezésében rejlik. Alaptökéje 1863-ban volt 17,069 frt. Kezelője: *Anker* Hugó, székesegyházi kanonok.

Negyedik a *várbeli plébánia* pénztára, mely a „*Corporis Christi*“

nevezetű kápolna szükségleteit fedezi. Tőkéje 1863-ban 3925 ft. volt. Kezelője szintén *Anker Hugó*, kanonok.

Ötödik a székesegyházi plébánia szent misealapítványainak pénztára. Tőkéje 1863-ban 1231 ft volt. Kezelője: a székesegyházi karkáplánok egyike.

Hatodik helyen a tudós nagyprépost, *Koller József* hagyománya kezeltetik, s ez a *szegények öröksége*. Alaptőkéje volt 1863-ban 9552 frt., amely összeget, a következő hat alapítvánnyal együtt, egy székesegyházi kanonok kezeli. A szegények pénztára azonban 1868-iki nov. 24-e óta tetemesen növekedett bold. emlékü *Girk György* pécsi püspök hagyatéka által, ki e célra 76.000 ftot rendelt alapítványképen fordíttatni.

A *hetedik* pénztárt a káptalani *szegények* segélyintézete képezi. Apostoli időkre és buzgóságra emlékeztető alapítvány. Lendületadója: *Bohus Imre*, kanonok, s már 1786-ban január 20-án 3500 frtból álló tőkéje volt, 1863-ban pedig 36,279 ft.

Nyolczadik a kath. egyházba fölvett *megettértek pénztára*. Alapítá: *Molinári Endre* prágai kanonok és kácsi apát 1755-ben, eredetileg 5000 ft. vala letéve. 1863-ban a tőke már 17,551 fra szaporodott.

Kilenczedik a *Foith-féle* alapítvány. Kárvallott szegény káptalani jobbágyok számára segedelmi hagyaték; 1863-ban 15.373 frtból állt tőkéje.

Tizedik a 974 frtból álló *Kapuváry-féle* alapítvány, mely két tanuló ösztöndíjaztatására szolgál.

Tizenegyedik a 360 frtból álló *Keszthelyi-féle* pénztár, szegény plébániák és a szigetvári kántortanító javára alapítva. E két alapítvány a devalvatió által olvadt le valószínűleg ily csekély összegekre; mert még a mult századból származnak.

Tizenkettedik a *Zubanovics* által a mozsgói szegényeknek hagyományozott tőke. Alapja 11,939 frt.

Tizenharmadik a *papnöveldei urodalom* pénztára. 1863-ban ez urodalomnak 350,664 frtból álló tőkéje volt. A pécssegyházmegyei birtoknak 1736-ban történt fölosztása szerint, annak $\frac{1}{8}$ -ad részét a pécsi papnövelde nyervén, gazdálkodás, egyéb segélyezés s földtehermentesítési papírok után gyűjté e szép összeget. E pénztárt a 14. 15. s 16. szám alatt foglalt alapítványokkal együtt a papnöveldei urodalmi számtartó szokta kezelni.

Tizennegyedik helyen az *egyházmegyei pénztár* áll. A kamat évenként a megyei közszükségletek fedezésére fordíttatik. Keletkeztét egy, 1738-ban hozott szabályrendeletnek köszöni, mely szerint minden egyházi férfi, halála után, e pénztárnak bizonyos összeget köteleztetett hagyományozni. Alaptőkéje már 1863-ban 31,613 frt. vala. E tőkének növelésére szintén bold. emlékü *Girk György* pécsi püspök 1868-ban 76,000 ftot hagyott végrendeletileg.

Tizenötödik alapítvány a *kegyuratlan* plébániák pénztára. Célja a kegyurak nélküli plébániákban a templomok, plébánialakok építkezése és javítására segélyt nyújtani. Alaptőkéje 1863-ban 66,595 frt vala.

Tizenhatodik helyen az elaggott lelkészek pénztára fordul elő. Egy, 1738-ban kelt rendelet folytán, e pénztárnak minden pécsmegyei áldozár tartozik halála után némi összeget hagyni. Maga a székesegyház 1821-ik évben e pénztár gyarapítására 33,600 váltó forinttal járult, amely évben a kegyuratlan plébániák pénztára épen ily összeget nyert. 1863-ban alaptőkéje 65,175 frtból állott.

Tizenhetedik tőke az *elaggott s kiérdemült papok segélypénztára*. Bold. Scitovszky ker. János pécsi püspök kormánya alatt 1844-ben keletkezett. E pénztár megalapításához minden pécsmegyei áldozár nagy örömmel járult, s legujabban évenkénti segélyezésével, a megállapított évi jövedelem után kiszabott százalékkal gyarapítja azt, mely áldozatfilléreknek eredménye az, hogy már jelenleg minden kiérdemült pécsmegyei áldozár, ha nyugalmába lép, 600 frtnyi évi illetékben részesíthetők. — S ha ez alapítvány oly mérvben fog növekedni, mint eddig, úgy bizonyára 800—1000 frtból álló nyugdíjat fog kaphatni néhány év lefolyása után minden kiérdemült pécsmegyei áldozár. — E segélypénztár alaptőkéje 1863-ban 23,143 frtot tett. Kezelője: Lechner János hittanár.

Tizennyolczadik helyen a *püspöki nyilvános könyvtár* 1157 frtból álló tőkéje fordul elő, mely a könyvtár évi kiadásait fedezi. Kezelője szintén Lechner János, hittanár.

A *tizenkilencedik* tőkét a *papnövelde főkpénztára* képezi. Alaptőkéje 1863-ban 30,873 frt volt. Kezelője: Zsinkó István, székesegyházi kanonok.

A *székesegyházi árvaház pénztára* a *huszadik* helyet foglalja el. Eredetét veszi azon 100,000 váltó forint után, melyet a pécsi székesegyháztól nyert, s mely *manap* megközelítheti a 90,000—100,000 frtot. — Megjegyzendő ugyanis, hogy bold. Vörös Mihály, apát s pécsi éneklőkanonok ez intézetet 1867-ben általános örökösévé tévé, s körülbelül 40,000 frtot hagyott számára végrendeletileg. Kezelője: az árvaházi felügyelő.

A *huszonegyedik* helyen a *pécsi székesegyház pénztára* fordul elő. A pécsmegyei birtok fölosztása alkalmával a székesegyház a vagyonnak egy nyolczadát nyerte, mely birtok jövedelme és a jelenlegi, 370,703 frtból álló tőkének kamatja a székesegyház szükségleteinek fedezésére fordíttatik. E pénztárt a 22. szám alatt előforduló alapítvánnyal együtt Radics Endre, urodalmi számtartó kezeli.

A *huszonkettedik* pénztárt bold. Csasz István örkanonoknak, a pécsi székesegyház részére hagyományozott 4620 frtból álló alapítványa képezi.

Az eként kezelt pénztárak között a *votivalis* a *huszonharmadik*. Kamatai évenként alapított szent misékre fordíttatnak. Keletkeztét Radonay

Ignác, pécsi püspöknek köszöni, ki 1703-ban april 23-kán az „Aranyhegy“-en fekvő szőlejét hagyta votivum-misére. 1863-ig e pénztár alaptőkéje 31,728 frtra szaporodott, melyet a *Pethő-, Páffán-, Miskolczi- és Juranics-féle* alapítványokkal együtt a káptalani számtartó kezel.

A *huszonnegyedik* pénztár *Pethő alapítványából* áll, s célja tizenkét tanulónak ösztöndíjaztatása. Alaptőkéje: 28,014 frt.

Páffán alapítványa a *huszonötödik* helyen fordul elő. Célja oly özvegyek és árvák segélyezése, kiknek férjeik, illetőleg szülők, a káptalani s székesegyházi vagy papnöveldei urodalmakban hiven szolgáltak, és ezen kívül még hat tanuló ösztöndíjaztatása. Jelenlegi alaptőkéje: 14,532 frt.

A *huszonhatodik* helyen előforduló *Miskolczyféle alapítvány* tanodai ösztöndíjak és elhagyott árvák segélyezésére fordítatik. Alapja: 20,477 frt.

Juranics László, pécsi nagyprépostnak 420 frtból álló alapítványa egy *értényi* származásu tanulónak szolgál *ösztöndíjúl*, s a pénztárak között a *huszonhetedik* helyet foglalja el.

A *huszonnyolczadik* helyen a *díjazási pénztár*, vagyis *tartaléktőke* kezeltek. Ez az alapítványi pénztáraknak biztosítéka, s kamatjainak egy része az örökdő pénztár-kezelő-bizottság évi költségeinek fedezésére fordítatik. Kezelője: a bizottsági elnök; s jelenleg alaptőkéje megüti bizonyosan az 50,000-et.

Huszonkilenczedik helyen a *Nemo-pénztár* fordul elő. Tíz év előtt alaptőkéje 10,565 frtot tett ki. Káptalani szükségletek fedezésére fordítatik. Kezelője: a bizottsági elnök.

Végre a *harminczadik* pénztárt a *Tulok-féle* alapítvány képezi. Az eredeti tőke 6950 frt volt, s az évi kamatok tanulók ösztöndíjaira fordítatnak. Kezelője szintén a bizottsági elnök.

E 30 pénztár a pécsi egyházmegyében jelenleg egy állandó bizottmány felügyelete s igazgatása alatt áll, amely bizottság helyezi el s mondja föl az alapítványi tőkéket, s az ügykezelés végett évenként egy köz-, s a szükséglethez képest több választmányi gyűlést tart. Megvannak szigorú alapszabályai, melyek szerént az egész, jelenleg már, 2,200,000 frtból álló alapítványi tőkék kezeltenek s ellenőriztetnek.

Ezen bizottsági kezelés 1850-ik évben lépett életbe bold. *Král József*, scopiai czimz. püspök s pécsi kanonok indítványára; s hogy mily áldásdúsan működött már az első 14 év alatt s évről évre minő eredményt tüntetett föl, mutatja a következő kimutatás:

A bizottmányi kezelés 1850-ben kezdetvén meg, tőkepénz vala: 1850-ben pengő pénzben: 635,765 frt.; 1851-ben: 711,860 frt.; 1852-ben: 751,372; 1853-ban: 766,939 frt.; 1854-ben: 793,621 frt.; 1855-ben: 819,846 frt.; 1856-ban: 875,840 ft.; 1857-ben: 943,777 ft.; 1858-ban: osztrák értékben: 1,290,067 frt.; 1859-ben: 1,616,553 frt.; 1860-ban: 1,654,193 frt.; 1861-ben: 1,662,159

frt.; 1862-ben: 1,688,461 frt.; 1863-ban: 1,705,928 frt.; és így tizennégy év után az örökös bizottmánynak vezetése alatt álló egyházi, tanügyi és egyéb jótékonyági alapítványok 1,070,163 fttal szaporodtak, s manap már az alapítványi tőkék összesen 2,200,000 fttot tesznek ki.

A pécsi egyházmegye tehát ily szép mennyiségű alapítványi tőkét kezel. Vannak hazánkban egyházmegyék, melyekben az alapítványi tőkék 3—5,000,000-ra is fölmennek.

Gondoskodjék tehát a szervezendő országos kath. autonómiai congressus, hogy minden érseki és püspöki megyében legyen egy önálló *egyházmegyei bank*. Legyen azután majdan rajta, hogy minden ilyen bank az egyházmegyei kath. autonómiai kormányzó-tanács tagjai által választandó igazgató-bizottság alatt álljon. — Ez igazgató-választmánynak mindenkor a megyés főpásztor, vagy ennek törvényes helyettese leendne elnöke; míg elnöktársul az egyházmegyei kath. autonómiai kormányzó-tanács egy világi férfit választatna. Igen célirányos volna továbbá egy egyházi s egy világi alelnököt is választani. Igazgatóul minden egyházmegyei bankhoz szakavatott, ügyes és lelkismeretes férfit kellene alkalmazni, fáradozásainak megfelelő díszes évi illetékkal. A pénztárnoki, ellenőri s könyvvivői és iktatói állomásokra pedig szintén szakférjak, s többnyire világi ügybuzgó egyének volnának választandók. Az igazgatóválasztmány tagjaiul pedig az egyházmegyei kath. autonómiai kormányzó-tanács egyháziak- s világiakból, az ügykezeléshez értő s tevékenység által kitűnő férfiakat választatna. Mily szép intézmény leendne ez! Egyháziak és világiak a legszentebb érdekekért összeforrva sorakoznának ekként, s az eredményvalóban óriási leendne.

Ily érsek- s püspökmegyei bankokat óhajtunk mi! S meg vagyunk győződve, hogy az elfogulatlan olvasó megértett bennünket, s belátja, hogy a szervezendő országos kath. autonómiai congressus ily egyházmegyei bankok életbeléptetése által is hatalmas tényezőt talál az általunk Pécsre tervezett tudomány-egyetem fölállítására nézve.

Hátra van ezután még a hatodik s egyszersmind utolsó tényező.

VI. *A szervezendő országos kath. autonómiai congressus a minden jóra fogékony hazai nép évi áldozatfilléreire s jótékony adományaira is számíthat, ha egy tudomány-egyetemet szándékozik fölállítani.*

E helyen több oldalról már is azon megjegyzést hallom: „ne bántsuk azt a jóra fogékony magyarországi népet, midőn ez amugyis oly nagy terhek alatt nyög. Hiszen a több éven át ismétlődött csapások, itt a fagy és dér, ott a jégeső, felhőszakadás, vizár, marhavész, a vándor-egerek által okozott tetemes kár stb. miatt már mintegy földönfutóvá leszen.“

Azóban épen e megjegyzés késztet, hogy elmondjam nézeteimet arra nézve, miként segíthetünk e bajon.

Igénytelen nézetem szerint először is nevelnünk kell népünket, s a népnevelés által gazdaságának emelésére hathatósan kell befolyunk. Mert miért érzi népünk az elemi csapások súlyát oly érzékenyen? Mert csupán a földművelésre van szorítva, s nem tanítják kellőleg buzdítva s lelkesítve azok, kiknek kötelességök volna őt a gazdaság más ágaira is figyelmessé tenni. A cél- és okszerű gazdaság vezetése egészen ismeretlen előtte. Ritka helyen fordít gondot a nemesítendő gyümölcsfák terjesztésére. Itt ott elvétve látni egy-egy falusi gazdát a méhészettel foglalkozni, a selymérek tenyésztése pedig egészen terra incognita előtte. A legszebb fekvésű falvak s városok utczái üresek, de telvék télen sárral s nyáron át bokáig érő porral; mert azok lakói restek gyümölcsstermő fákkal házaik előtt a szép térséget beültetni, sőt igen sok helyen, alig, hogy az udvarban lehet egy két eper- vagy akáczfát látni. A szántóföldekre vezető utak szintén megfosztvák minden ékességüktől; mert igen sok helyen még csak egy árva fát sem láthatni. — A sirkertek dísztelenül, elhagyatva állanak, holott ezeket is sorfákkal beültetni igen czélszerű, sőt szép és hasznos is volna.

Pedig, hogy népünk szereti a gyümölcsöt, látszik abból is, hogy, midőn gyümölcsstermő vidékről almát vagy körtét hoznak a fuvarosok csere-berére, — tapasztaltom után irhatom, — néha egy-egy szakasztó almáért, két-két szakasztó rozsot vagy búzát is hoznak le az asszonyok férjeik tudta nélkül a padlásról; s így öt-hatszor nagyobb értéket fecsérlenek el azon gyümölcsért, amely saját telkükön is megteremhetne.

Vannak azonban egyes községek, melyek, ellenkezőleg az ily pazarlással, a józan gazdálkodás példányaiul tüntethetők föl, amennyiben lakóik a mezei gazdaság és kertészet minden ágában kitűnnek. Ismerek községeket Baranyamegyében, melyek lakói a gyümölcsből évenként több ezer forintot vesznek be. Ismerek falusi népet, mely a méhészet által szintén több ezer forintot szerez magának évenként. Ismerek egyes polgárokat, kik a selymérek tenyésztéséből maguknak évenként 80–120 ftot is gyűjtének. — Azt is tapasztaltam, hogy ahol a lelkész s néptanító a mezei gazdaság mellékágaiban, ugymint: a gyümölcsfák tenyésztésében, a méhészetben jó példával mennek elő, ott a nép maga is iparkodóbb és rendesebb, s ennek folytán jobb módú is.

A szervezendő országos kath. autonomiai congressusnak tehát majd e tekintetben is zászlóvivőként kell föllépnie s minden egyházmegyében oda hatnia, hogy a népnevelés emelése által hathatósan folyjon be a mezei gazdák vagyoni állapotának emelésére és javára is. A jó Isten megadta a termékeny földet, megadja az eszközöket annak föntartása-, illetőleg javítására; úgy kell tehát a népet vezetni, hogy ez belássa, miszerént a czélszerű javítások, ujtások s tanácsok az ő anyagi jólétének előmozdítására irányozvák.

Annak bebizonyítására, hogy ott, ahol a népnevelés virágzik, az ipar, földművelés, a gazdaság is emelkedik; ellenben ott, ahol a községek a népnevelés ügyét mostoha gyermekként tekintik, az anyagi jólét is száműzve van, — bátorkodom a következő, valóban követésre méltó példát fölhozni. — A „Pester Lloyd“ 1865. évi folyamában olvastam, hogy „*Silcher János Erneszt* Ipsköpp községnek, melyben lakék, 1841. évben 40,000 forintot hagyományozott oly föltét alatt, hogy a falu 16 éves ifjaiból a község tanácsa által évenként *öt*en szemeltessenek ki, akik a fent nevezett összeg, mint alapítvány kamataiból valamely gazdasági intézetbe küldessenek kellő kiképzés végett. *Ipsköpp* községe 1841 előtt a legnagyobb mérvben szegény vala, csak *Silcher* polgártárs szerze magának kereskedés által szép vagyont, s miután belátta, hogy községökben a szegénység a restség és tudatlanság következménye, gyermekei nem lévén, elhatározá magában, miszerént szerzeményét a fönirt célra kívánja fordíttatni. És *Ipsköpp* ma már kitünő állást foglal el. A vándor benne mindenütt barátságos lakokkal találkozik, melyek egyszerűek ugyan, de izlésteljesek, s a jólét minden jelét hordják magukon s butoraikon. *Ipsköppben* meglepik az utast a csinos házi kertecskék, a szépen rendezett udvarok, a czélszerű baromtartás; s mindez azt mutatja, hogy a község lakói igen tevékenyek és ügyesek. *Ipsköpp* községének határa, a harminczas években, elhagyatottsága s nyomora miatt, már közmondásossá vált; ma pedig már paradicsomhoz hasonlít, mely szépsége, gazdagsága és bőtermése miatt, példány-faluként mutattatik be. A vizenyös rétek és posványos szántóföldek eltűnedeztek, a dombok rónákká lettek, a vizmosások betemettettek, a szántóföldek rendeztetek s a tagosítás behozatott. A szorgalmas *ipsköppiek* mindazt, ami 20 év lefolyása alatt a gazdaságban és kertészetben czélszerűnek bizonyult, falujokban is alkalmazák. — Ehez járul még az is, hogy ma már nem találkozik az ember *Ipsköppben* butakinézésű, borzashajú lakókkal, hanem szelid tekintetű, művelt emberek egész serege vetélkedik az iparkodásban, a haladás mindennemű eszközének fölhasználásában, ami valamint egyesek, úgy az egész falu becsülete- s előnyére válik. A vagyon 1841 óta körülbelül *három millióval* emelkedett. És mindez az 1841-ben alapítványul letett 40,000 ftnyi tőke kamatjainak köszönhető, melyek ma nap is az ifjuság kellő kiképeztetésére fordíttatnak.“

Édes magyar hazám papjai s néptanítói, lelkesüljetek föl *Silcher János Erneszt* egyszerű polgár példájára; s ha mindjárt nem is fogtok 40,000 ftból álló alapítványt tehetni ily nemes célra, de mindenesetre buzdítással, tanácsal, jó példával zászlóvivők lehettek. Rendezzéték be czélszerűen a községek elüljáróival vállvetve a gyümölcsfaiskolákat, ültetésék be nemesített fákkal népetek kertjeit, utszéleit, a templom, iskola s paplak terét, a temetőt; s mig egy részről egészségi és aesthetikai szem-

pontból sokat fog nyerni községtek, még emellett sok száz forintot is fogtok népetek zsebébe juttatni. — A méhészet-, a kosárfonás-, a szalma-szövés és más iparágakra is fektessetek nagyobb súlyt. Az első ugyyszólván, nem fog semmi költségébe kerülni a népnek; míg az utóbbiakat a hosszú téli estéken át haszonnal üzhetné népetek.

A selymérek tenyésztését pedig kiválólág ajánlom figyelmetekbe. Hazánkba a selymérek tenyésztését mintegy 188 év előtt bizonyos *Pessardi* János nevű olasz hozta be, ki a baranyamegyei Pellérdén telepedett meg; s így szép megyénk, Baranya, volt a magyar selyemtenyésztésnek bölcsője. Ez maga oly körülmény, mely különösen Baranyamegye népnevelőit buzdíthatná, hogy a selymérek tenyésztését új erővel, lelkesedéssel s kitartással üzzék, amelynek tenyésztését már ősapáik kezdték meg. Ha tehát a cél- és okszerű gazdálkodás által népünk az ipar egyéb ágaiban is előre haladand, nem lesz ok egyes elemi csapások után oly keserűen panaszkodni; s így a harmadik tudomány-egyetem érdekében is lehet és szabad majd a minden jóra fogékony hazai nép áldozat-filléreit s évi adományait igénybe vennünk.

Ezt tenni vajmi könnyű fog lenni. Ha egyes községekben gyűjtő-bizottságok fognak alakulni, s ezek évenként aratás vagy szüret alkalmával természetben gyűjtik a buzgó nép jótékony adományait, pár évtized alatt tekintélyes összegre lehet majd szert tennünk ez uton is. De lehet még másként is hazai népünk közreműködését igénybe vennünk. Ugyanis néhány vármegyében szokás, hogy egyes községek vállalkoznak a földbirtokos uraságok vétéseinek learatására, s amit így együttesen aratórész fejében szereznek, azt értékesítvén, valamely egyházi, tan- és nevelésügyi célra szokták fordítani. — Egy pár éven át az ily uton szerzett aratórész után befolyt összegnek fele, vagy egy harmada, szintén az országos kath. autonómiai congressus által fölállítandó tudomány-egyetem alaptőkéjének növelésére volna fordítható. Ily és ehhez hasonló mód és eszköz van száz-meg százféle, csak akarat kell hozzá, s nem kell visszarettenni a kezdeményezés nehézségeitől. E sorok írója is, 20 év előtt ilyen uton gyűjtött oly összeget, melynek segítségével lehetővé vált Nádasdon a „Szent-István“-ról nevezett régi templomot tetemes költséggel nem csak az összedüléstől megmenteni, de meglehetősen ki is csinosítani. — Ugyanitt a néptanodát az ily uton szerzett adományokból fölszereltük, *Nádasdon* s *Obányán* néptanodai könyvtárakat alapítottunk, a tanulók számára 5 diszlobogót készítettünk, sőt *Obányán* egy diszes orgonát is állítottunk föl. A nép elöljáróival szövetkezvén, prэшázról prэшázra mentünk, s mindenütt jó sziveket találva, a szent czélokra annyi bor- és pénzadományt nyertünk, amennyi a fennebb elősorolt jótékony cél elérésére szükséges volt. Ily uton a szervezendő országos kath. autonómiai congressus, az általa majdan fölállítandó tudomány-egyetemre évről-évre szintén szép tőkét gyűjthetne.

Ezek volnának tehát ama tényezők, akik s melyek segélyével a szervezendő országos kath. autonomiai congressus a harmadik tudomány-egyetemet, ha nem is azonnal, de a közel jövőben már föllálíthatná.

Elmondottuk nézetünket, azon reményben, hogy a jó szándékból s legjobb akaratból származott ezen indítványunkat az elfogulatlan olvasó megértendi.

Nem feltünési viszketeg, hanem a legtisztább meggyőződés, a legönzetlenebb jóakarát és a legforróbb vágy, e nagyhorderejű ügynek s óriási életkérdés megoldásának hasznára lenni, azon okok, melyek engem jelen felszólalásomra ösztönöztek s benne vezéreltek. S épen ezért, nyugodtan várom előadott tervezetem bírálatát. Lesznek, kik ezt gúnymosolylyal fogadandják; de ezek részéről a jelen ügy ennél jobbat soha sem is várhatott; mert tiszta meggyőződésem, hogy kiket e sorok elolvasása gúnymosolyra készít, azok még a legszentebb ügyet is elődázhatónak tartják, s bizonyára nem rajtok mulik, hogy ez is a legtávolabb jövőbe vettessék vissza.

Lesznek ismét, kik meg fognak támadni, mondván, hogy hát mire való ily uton s eszközökkel egy felsőbb tanintézetet felállítani? Állítson az állam, — mondják ők, — ha kell neki! — Ez mind szép dolog, s megis indítványoztuk mi ezt annak idején a jelen munkácska bevezető soraiban felemlített „Nyílt kérelem“-ben, melyet ezennel magunkénak vallunk; — de, hogy minő eredménnyel, — tudva van. Szabadelvű bajnokok nem kereshetik azt, hogy kinek felügyelete alatt áll valamely tanoda, hanem azt, hogy vajjon megfelelő tanerők működnek-e benne, s van-e kitünő eredmény az oktatásban?

Meg vagyok azonban győződve, hogy az, ki, — a magyar közmondással szólva, — „a kákán is csomót keresni nem akar;“ aki tehát nem gáncsoskodási vágyból, hanem behatólag elmélkedve s elfogulatlanul olvassa e sorokat, be fogja látni: miszerént előadott tervem által csakis a hazai kultúra s a tudományos haladás ügyének óhajtók szolgálatot tenni.

S e szent cél okadatolja bátorságomat, — melyért ezennel tiszteletteljesen bocsánatot kérek — hogy szerény művecskémet főméltóságú *Simor János*, herczegáldornagy, nagyméltóságú báró *Sennyei Pál*, val. b. t. t. uraknak, mint a kath. autonomiai congressus érdemtelmes elnökeinek, továbbá nagyméltóságú *Trefort Ágoston*, vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszter ö Excellenciájának s általában az orsz. kath. autonomiai congressus minden rangú tagjainak figyelmébe ajánlottam; de erre a legmélyebb tisztelet és legőszintébb ragaszkodás késztetett.

Ugyanazért, — mielőtt a tollat letennök — ismételten s a legmélyebb alázattal ajánljuk ez ügyet a hazai intelligencia figyelmébe; de különösen bátorkodunk kikérni nagyméltóságú *Haynald Lajos* kalocsai-, *Samassa József* legkegyelmesebben kinevezett egri érsek ö Excellenciáik és végül

méltóságos *Kovács Zsigmond* pécsi püspök ur magas figyelmét; meg levén győződve, hogy közmondásos hazaszeretők és lángoló ügybuzgalmuk szövéténeke oly fényt fogna ez ügynek kölcsönözni, mely a nagyszerű kezdeményezők neveit hazai culturánk történelmének lapjain aranybetűkkel örökíteni meg, s egy óriási lépéssel hozná közelebb halhatatlan Széchenyink jóslatának megvalósulását: „Magyarország nem volt, hanem lesz!”

Kelt Pécsen, 1873-ik július hó 16-án, mint a dicső emlékü négyesi báró **Szepessy Ignác**z püspök, a pécsi joglyceum nagylelkű alapítója halálának 35. évfordulati napján.

Szauter Antal.

33323

Ára: 50 kr.

Az egész tiszta jövedelem a pécsi török mecsetből átalakított kath.
templom- s minarettjének kijavitási s földszitési költségei fedezésére
fog fordittatni.